

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
SECUNDAIR ONDERWIJS**

Bachelorproef

Op naar een basecamp: samen in berg
brengen van groei, zelfsturing en
reflectie

Hoe verhoog je zelfsturings- en
reflectievaardigheden bij BSO-leerlingen?

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
SECUNDAIR ONDERWIJS**

Bachelorproef

Op naar een basecamp: samen in berg
brengen van groei, zelfsturing en
reflectie

Hoe verhoog je zelfsturings- en
reflectievaardigheden bij BSO-leerlingen?

Voorwoord

Deze bachelorproef vormt het sluitstuk van mijn lerarenopleiding aan de hogeschool PXL te Hasselt. Het maken van deze bachelorproef heeft mij bloed, zweet en af en toe een traan gekost. Ik wil van deze gelegenheid gebruik maken om een aantal mensen te bedanken die mij hebben bijgestaan tijdens dit proces.

In de eerste plaats wil ik mijn promotor, Inge Placklé, bedanken voor de kans die ik heb gekregen om dit eindwerk te maken en de steun en begeleiding die zij mij daarbij gegeven heeft. Ook wil ik mijn lectoren voor het onderwijsvak project algemene vakken, Hanne Rosius, Rita Ramaekers en Inge Placklé, bedanken voor de dingen die ze mij tijdens mijn opleiding hebben geleerd en dat ze mij de kans hebben gegeven om dit schooljaar te kunnen participeren binnen een onderzoekend team.

Verder wil ik ook heel graag iedereen van het Koninklijk Technisch Atheneum II te Diest bedanken, in het bijzonder de directeur Marie Vanaudenhove, voor de kans die ik heb gekregen om mee te draaien als een volwaardige lid van het schoolteam. Ik wil in het bijzonder ook nog de collega's van de community Voeding-Verzorging bedanken voor de leeransen en ervaringen die ik heb mogen opdoen binnen mijn zelfstandige stage en voor de steun en aanmoediging die ik van hen heb gekregen gedurende het hele schooljaar.

Ook wil ik graag alle leerlingen van de community Voeding-Verzorging, 3 en 4 VV, 5 en 6 VZ, 7 KZ en 7 TBZ, bedanken voor de aangename lessen, uitstappen en dergelijke. Jullie zijn allemaal heel fijne leerlingen om les aan te geven, hopelijk tot volgend schooljaar.

Tot slot zou ik ook nog graag mijn ouders en vriend willen bedanken voor hun geloof in mij dit academiejaar, maar ook omwille van hun onvoorwaardelijke steun en hun eindeloos begrip verdienen zij een woord van dank.

Feline Waeckens, Tielt-Winge, 1 juni '18

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	5
Inhoudsopgave.....	6
Inleiding.....	8
1 De onderzoekende school.....	9
1.1 Leden van het onderzoekend team (en onderzoekende school)	9
1.2 Noden van de leraren.....	11
1.3 Wat is de meerwaarde voor mij als student?	12
2 Verkennend onderzoek	13
2.1 Krachtige leeromgeving in het BSO.....	13
2.1.1 Pijler 1: 21ste eeuw vaardigheden.....	13
2.1.2 Pijler 2: authentieke en uitdagende leertaken	14
2.1.3 Pijler 3: passende leerzorg	14
2.1.4 Pijler 4: positieve en veilige leergemeenschap	14
2.2 Zelfsturing met reflectie	15
2.2.1 Het spiraalmodel van Korthagen	16
2.2.2 Het model van lagen van de persoonlijkheid van Korthagen	18
2.2.3 Kernreflectie van Korthagen	20
2.3 Hoe bouw je zelfsturing en reflectie op?	21
2.3.1 Zelfsturing versus zelfstandig werken.....	26
2.4 Hoe voer je een reflectieve dialoog met leerlingen?	26
2.4.1 Het GRROW-model van Clement.....	26
2.4.2 De zeven vaardigheden voor een coach van Clement.....	28
3 Ontwerponderzoek.....	30
3.1 Focusgroepen	30
3.2 Bergmodel met drie sporen	30
3.2.1 Het sporensysteem	30

3.2.2	De leerling als bergbeklimmer in hun leerproces	31
3.2.3	Link met zelfsturing en reflectie	32
3.2.4	Overgang tussen de verschillende bergen	33
3.2.5	Variant 1: het bloemensysteem	35
3.2.6	Variant 2: het bergmodel binnen duaal leren	37
3.2.7	Wat is er materieel nodig voor deze modellen?	39
3.3	Reflectieve dialogen voeren met leerlingen	40
	Besluit	41
	Literatuurlijst.....	42
	Geraadpleegde werken	43
	Bijlagen	44
	Bijlage 1: materiaal focusgroep	44
	Bijlage 2: schets bergmodel	51
	Bijlage 3: ID voor leerlingen.....	52
	Bijlage 4: schets bloemensysteem	53
	Bijlage 5: legende bloemensysteem	54
	Bijlage 6: bloemen met kernkwaliteiten.....	55
	Bijlage 7: groene nood blaadjes	57
	Bijlage 8: uitwerking bloemensysteem.....	58
	Bijlage 9: bergmodel duaal leren	63
	Bijlage 10: reflectieboekje.....	64
	Bijlage 11: verslagen onderzoekende school.....	76

Inleiding

Dit academiejaar heb ik van mijn lectoren de kans gekregen om te participeren binnen het onderzoekend team van de onderzoekende school, Koninklijk Technisch Atheneum II, te Diest. Ik heb deze kans met beide handen aangenomen en ben met volle moed en goesting in dit project gestapt. Ik werd binnen het team meteen opgenomen als een volwaardig lid en werd voor de andere leden van het team een expert die mee op zoek ging naar oplossingen en vernieuwende ideeën.

Tijdens de startvergadering van het onderzoekend team werden er enkele onderzoeksvragen geformuleerd. Een van deze onderzoeksvragen luidde als volgt: "Hoe verhoog je zelfsturings- en reflectievaardigheden bij BSO-leerlingen?"

Deze vraag wekte bij mij meteen interesse en nieuwsgierigheid op om dit te onderzoeken. Zelfsturing en reflectie zijn twee begrippen die hun opmars maken binnen het onderwijs en mij enorm hard boeien. Omwille van deze reden heb ik er dan ook voor gekozen om mijn bachelorproef hierrond uit te werken.

Mijn bachelorproef is opgebouwd uit drie grote delen. In het eerste deel van mijn bachelorproef bespreek ik de onderzoekende school in Diest met zijn leden en leernoden. In dit deel komt ook aan bod wat de meerwaarde van de onderzoekende school voor mij, als student, is geweest gedurende dit academiejaar.

In het tweede deel vindt u het theoretische kader terug. Hier onderbouw ik mijn onderzoeksvraag vanuit de literatuur. Hierbij leg ik accenten op het creëren van een krachtige leeromgeving in het beroepssecundair onderwijs, met bijzondere aandacht voor zelfsturing en reflectie. Ik bespreek verschillende reflectiemodellen en ga na hoe u dit het beste opbouwt als leraar.

In het laatste gedeelte vindt u het praktijkonderzoek terug. Hierin maak ik enkele ontwerpen van mogelijke tools die u kan gebruiken om de zelfsturings- en reflectievaardigheden bij leerlingen in het beroepssecundair onderwijs te verhogen. Hierbij wil ik ook al even kort kaderen dat het materiaal, dat ik heb uitgewerkt, pas volgend schooljaar uitgetest zal worden binnen de onderzoekende school. Dit komt doordat de doelgroep dit schooljaar al veel veranderingen heeft doorgemaakt en we stapsgewijs willen werken.

1 De onderzoekende school

1.1 Leden van het onderzoekend team (en onderzoekende school)

Een onderzoekende school is een school met en grote vernieuwingskracht, die wil streven naar het beste onderwijs, dit vanuit een onderzoekende houding. Het onderzoekend team van een onderzoekende school bestaat uit ervaren leraren, twee coachen, student-leraar/leraren en een lerarenopleider. Iedere deelnemer van een onderzoekend team heeft zijn eigen takenpakket en fungeert op zijn eigen manier binnen het team. Ieder onderzoekend team heeft:

- een directeur die het onderzoekend team ondersteunt in hun acties en doorheen het jaar op de hoogte blijft van de stappen die het team onderneemt.
- een of meerdere coach(en) die bij aanvang van het traject een extern professioneel coaching traject aangeboden krijgen. Hierdoor bezitten ze de vaardigheden en kennis om het onderzoeksteam te begeleiden in het uitvoeren van het praktijkonderzoek.
- een lerarenopleider die bruggen bouwt tussen de opleiding en de school om zo de kloof te dichten en te zorgen voor de nodige uitwisseling tussen de verschillende instituten.
- onderzoekende leraren dit is een selectie van vijf tot tien leraren die bereid zijn om deel te nemen aan het begeleidingsproject.
- een of meerdere student-leraar/leraren die de kans krijgen om een stage uit te voeren binnen de school. Deze studenten krijgen de opdracht om actief mee te zoeken naar oplossingen voor de school.
- een of meerdere expert(en) waarop ze, op eigen initiatief, beroep kunnen doen gedurende het project. Deze expert(en) gaan op maat van de school meezoeken naar antwoorden die afgestemd zijn op de context van de school.

Aan de hand van onderstaande afbeelding kan u de samenhang tussen deze verschillende leden bekijken.

Figuur 1: Structuur van een onderzoekend team, 1 december 2016, V. Willegems, N, Engels, VUB

Het onderzoekend team van Diest wil tijdens zijn onderzoeksproces zoeken naar een manier om het sporensysteem van Middenschool Prins van Oranje te Diest door te trekken naar hun school, mits de nodige aanpassingen. Het onderzoeksproces van deze onderzoekende school gebeurt in samenwerking met de Vrije Universiteit Brussel en de PXL te Hasselt.

Vanaf 1 september worden Middenschool Prins van Oranje, Atheneum Diest, Koninklijk technisch atheneum I en II Diest De Prins. Een prinselijke naam die past bij de manier waarop de scholen hun leerlingen benaderen. Door deze samensmelting krijgt u als leerling heel wat meer mogelijkheden en studierichtingen aangeboden. De Prins is een heel innoverende school die een enorme groei meemaakt. De school staat bekend om zijn community werking, sporensysteem en flexibele leerwegen waar zelfsturing centraal staat. De school vindt het welbevinden van de leerlingen zeer belangrijk en zet hier dan ook extra op in. In De Prins streven ze ernaar om iedere leerling in maximale groei te zetten en zijn talenten te ontdekken en maximaal te benutten.

Ik maak samen met enkele leraren, twee coachen en een lerarenopleider van VUB en PXL deel uit van het onderzoekend team van Koninklijk Technisch Atheneum II te Diest. In onderstaande tabel vindt u een overzicht van de leden van het onderzoekend team.

Marie Vanaudenhove	Directeur Koninklijk Technisch Atheneum II Diest.
Annouk Vanolst	Leraar huishoudkunde in de tweede graad BSO.
Patricia Hoskova	Leraar huishoudkunde in de tweede graad BSO.
Ine Hermans	Leraar project algemene vakken in de tweede en derde graad BSO. Ze is ook coach binnen het onderzoekend team.
Yoran Schildermans	Leraar project algemene vakken in de tweede en derde graad BSO. Hij is leraar plastische opvoeding van opleiding en vervangt momenteel Ine Hermans.
Kirsten Vlayen	Leraar expressie en verzorging in de derde graad BSO. Ze is een pedagoog van opleiding.
Maria Reymen	Leraar verzorging in de derde graad BSO. Ze zet zich ook in als talentcoach.
Kim Vanhoudt	Leraar verzorging en opvoedkunde in de derde graad BSO. Ze is ook coach binnen het onderzoekend team.
Ellen Jackers	Leraar huishoudkunde in de derde graad BSO. Ze is een diëtiste van opleiding.

Jody Serré	Leraar verzorging in de derde graad BSO. Ze is verzorgster van opleiding en studeerde zelf aan KTA 2, te Diest.
Inge Placklé	Lerarenopleider aan VUB en PXL. Ze is de bruggenbouwer tussen de onderzoekende school en de lerarenopleiding.
Feline Waeckens	Student-leraar aan de hogeschool PXL voor de onderwijsvakken biologie en project algemene vakken. Ze heeft stagegelopen in deze school voor het vak project algemene vakken en is er later gestart als leraar huishoudkunde in de derde graad BSO.

Tabel 2: Leden van onderzoekend team en hun functie

1.2 Noden van de leraren

Tijdens de eerste vergadering van het onderzoekend team werd mij al snel duidelijk dat alle leden van het team met vragen zaten en niet goed wisten wat ze van het hele project moesten verwachten. Tijdens deze vergadering hebben alle leraren van de onderzoekende school hun noden geformuleerd en meegedeeld aan de rest van het team. Ik vond het belangrijk om even stil te staan bij deze (leer)noden want zij zullen degenen zijn die het project in de school in goede banen moeten leiden. Hieronder geef ik voor u de noden van de leraren en directie van het onderzoekend team weer.

- Bestaan er tools, tips en/of materiaal om de zelfsturing van leerlingen te bevorderen?
- Als we het welbevinden van leerlingen verhogen, kunnen we dan sneller inspelen op de noden van de leerlingen?
- Hoe kunnen we het zelfsturen van leerlingen bevorderen?
- Hoe kan je de intrinsieke motivatie bevorderen?
- Hoe weten de leerlingen waar ze mee bezig zijn?
- Hoe zorg je ervoor dat je het eigenaarschap voor het leren bij de leerlingen zelf legt?
- Hoe weet ik wanneer een leerling een competentie bereikt heeft?
- Hoe betrekken we alle vakgebieden binnen het systeem?
- Hoe creëren we meer autonomie voor leerlingen binnen het systeem?
- Hoe word ik handiger en vaardiger met het systeem?
- Hoe kan ik de motivatie bij leerlingen, die niet gemotiveerd zijn, verhogen?
- Hoe kan ik mijn vakgebonden theorie verbinden met dat van de praktijk en betrekken binnen andere vakken?
- Hoe is het gesteld met de tevredenheid met hun huidige lessen?
- Hoe bouw je zelfsturing op?
- Hoe houd ik mijn doel voor ogen binnen het systeem?
- Waar situeert reflectie zich in het leerproces van de leerling?
- Hoe bouw je reflectie-vaardigheden bij leerlingen op?
- Hoe voer je een echte reflectieve dialoog met leerlingen?
- Hoe is het bij de leerlingen gesteld met de intrinsieke motivatie voor het leren?

Na het bestuderen van deze noden kwam ik tot één overkoepelende probleemstelling met betrekking tot het zelfsturen en reflecteren van/over het eigen leerproces. Mijn onderzoeksvraag luidt als volgt: “Hoe verhoog je zelfsturings- en reflectievaardigheden bij BSO-leerlingen?”. In dit onderzoek focus ik mij vooral op deze twee aspecten omdat deze het vaakst werden aangehaald tijdens de eerste vergadering van het onderzoekend team. Er werden nog verschillende andere aspecten aangehaald zoals u hierboven al kon lezen, maar ik heb ervoor gekozen om mij te focussen op twee aspecten. Ik heb dit gedaan omdat mijn onderzoek anders te ruim zou worden en zijn essentie zou verliezen.

Bij mijn onderzoeksvraag heb ik enkele deelvragen geformuleerd. Op deze onderzoeksvraag met zijn deelvragen probeer ik u doorheen dit eindwerk een antwoord te bieden.

Onderzoeksvraag

- Hoe verhoog je zelfsturings- en reflectievaardigheden bij BSO-leerlingen?

Deelvragen

- Wat is een krachtige leeromgeving voor het beroepssecundair onderwijs?
- Hoe kunnen wij een krachtige leeromgeving vormgeven?
- Waar bevinden zelfsturing en reflectie zich in het model van een krachtige leeromgeving voor het beroepssecundair onderwijs?
- Wat is zelfsturing?
- Wat is reflectie?
- Hoe kunnen we reflectie linken met zelfsturing?
- Hoe bouw je zelfsturing en reflectie op?
- Welke methodiek hanteer je het best om te reflecteren?
- Wat is het verschil tussen zelfsturing en zelfstandig werken?
- Hoe voer je een reflectieve dialoog met een leerling?

1.3 Wat is de meerwaarde voor mij als student?

Door te participeren binnen een onderzoekend team ben ik als leraar enorm gegroeid in mijn eigen kunnen en functioneren. Ik heb geleerd hoe ik moet functioneren binnen een lerarenteam. Het is immers belangrijk dat u beseft dat het leraar zijn meer is dan alleen uw lessen voorbereiden en deze te geven. Er komt zoveel meer bij kijken zoals; vergaderingen, leerling besprekingen, klassenraden, spoedvergaderingen, infoavonden, oudercontacten, ...

Ik ben ook gegroeid in het bieden van zorg op maat en in het differentiëren. Ik ben een heel academiejaar bezig geweest met het ontwerpen van een gepast product. Dit product moest bruikbaar zijn voor de leraren van Koninklijk Technisch Atheneum II te Diest, aansluiten bij de leefwereld én noden van de leerlingen. Ik ben met andere woorden gaan differentiëren en zorg op maat bieden om met dit product in te spelen op alle verschillen tussen de leerlingen. Hierdoor werden mijn competenties als innovator en onderzoeker ook verruimd.

Binnen het onderzoekend team werd ik meteen opgenomen en gewaardeerd als een expert die hen wilde helpen zoeken naar een ‘juiste’ oplossing. Ik werd een teamspeler en voelde mij ook een echt lid van het team. Hierdoor kon ik ook, als student, al snel steun zoeken bij de leraren en werd de drempel tussen theorie en praktijk verlaagd. Ik kan oprecht meedelen dat de collega’s van Koninklijk Technisch Atheneum II te Diest zicht steeds inzetten voor elkaar én voor hun leerlingen.

2 Verkennend onderzoek

2.1 Krachtige leeromgeving in het BSO

Een krachtige leeromgeving is een leeromgeving die participatie, levensecht leren in levensechte contexten en zelfsturing mogelijk maken. Een krachtige leeromgeving kan bijdragen tot het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijsaanbod en tot het verhogen van het leerrendement bij iedere leerling. Door een krachtige leeromgeving te creëren, kan u de diversiteit op school en in de klas benutten. Als leraar is het belangrijk dat u een krachtige leeromgeving vormgeeft en op zoek gaat naar een manier om de school beter te laten aansluiten bij de leefwereld van uw leerlingen. Op deze manier biedt u de leerlingen kansen om actief deel te nemen aan hun eigen leerproces en aan de interactie die plaatsvindt op school.

“Krachtige leeromgevingen zijn situaties en contexten die bij de leerlingen de vereiste leerprocessen en motivatie kunnen uitlokken en op gang houden om de beoogde leerresultaten te bereiken.”¹

De principes om een krachtige leeromgeving vorm te geven vetrekken steeds vanuit de leerling die zijn (beroeps)identiteit nog verder wil ontwikkelen. De leerling staat met andere woorden centraal en de andere pijlers draaien er bij wijze van spreken omheen. Onder deze andere pijlers verstaan we het ontwikkelen van 21ste eeuw vaardigheden, leertaken en passende leezorg. Deze drie pijlers worden nog eens onderverdeelt in verschillende aspecten.

2.1.1 Pijler 1: 21ste eeuw vaardigheden

Deze pijler omvat de sleutelcompetenties van uw beroepsleerling. Onder deze sleutelcompetenties verstaan we het oplossen van problemen, het coöperatief werken binnen een team en het zelfsturen van eigen handelen en leerproces. Leerlingen in het beroepssecundair onderwijs hebben het moeilijk met het zelfsturen omdat ze vaak een leraargestuurde leeromgeving gewoon zijn en niet gewend zijn om hun eigen leerproces in handen te nemen. U mag er niet zomaar van uit gaan dat alle leerlingen dit meteen kunnen, u moet dit samen met hen opbouwen en coachen. Het kunnen zelfsturen is voor een leerling immers belangrijk wanneer hij na zijn schoolcarrière gaat participeren binnen onze complexe maatschappij. Het oplossen van problemen is ook een vaardigheid die ze ontwikkelen op school en meenemen naar hun beroepsleven. Het is belangrijk dat leerlingen, individueel en in groep, een probleem kunnen benoemen en bepalen welke informatie ze nodig zullen hebben om aan het probleem tegemoet te komen. Coöperatief leren is voor beroepsleerlingen ook niet geheel onbelangrijk, helemaal niet zelfs. Het is belangrijk dat u uw leerlingen vlot leert werken in teamverband. Dit kan u doen door de principes van het coöperatief leren te gebruiken, namelijk:

- een positieve wederzijdse afhankelijkheid creëren;
- individuele verantwoordelijkheden stimuleren;
- directe interactie aanmoedigen;
- samenwerkingsvaardigheden opbouwen;
- en aandacht hebben voor het groepsproces.

---

¹ Bron: De Corte, E.Verschaffel, L. Entwistle, N., & van Merriënboer, J.J.G. (Eds.). (2003). Unravelling Basic Components and Dimensions of Powerful Learning Environments. Oxford: Elsevier Science.

2.1.2 Pijler 2: authentieke en uitdagende leertaken

Deze pijler omvat de authentieke en uitdagende leertaken die u aanbiedt binnen uw lessenpraktijk. De leertaken die u aan uw leerlingen aanbiedt moeten zo authentiek mogelijk zijn, uitdagingen bieden en ze moeten de gezamenlijke verantwoordelijkheid zijn van zowel leraar als leerling. Het is wel de bedoeling dat de verantwoordelijkheid van uw leerlingen in stijgende lijn toeneemt naargelang zijn vorderingen binnen het onderwijs. De uitdagende en authentieke leertaken die u vormgeeft, moeten nauw aansluiten bij de realiteit binnen de maatschappij. U mag uw leertaken wel aanpassen aan de didactiek, maar ze moeten wel representatief blijven aan de werkelijkheid.

“Het hanteren van de juiste benadering is van uiterst belang binnen authentieke leeromgevingen. Ik denk dat je een projectmatig of probleemgestuurd leren nodig hebt, waarbij leerlingen gestuurd worden door opdrachten, taken, casussen, ... die door hen op een authentieke manier worden opgelost. Bijvoorbeeld: je kunt moeilijk enkel in een klasomgeving leren over het dilemma van de asielzoekers. Maar je kunt wel een voetbaltoernooi organiseren in een opvangcentrum voor asielzoekers. Dit doen we elk jaar. Het is authentiek en uitdagend!”
(H. Rosius, Lerarenopleider PAV in Expeditie PAV, 2012)

2.1.3 Pijler 3: passende leerzorg

Deze pijler omvat coaching, differentiatie en evalueren om te leren. Met deze pijler wordt er bedoeld dat u zoveel mogelijk leeransen moet creëren voor uw leerlingen. Dit kan u doen door uw leerlingen te coachen vertrekkend vanuit hun individuele (leer)noden en talenten. Hierbij neemt u een ondersteunende houding aan en laat u de docerende houding los. Wat ook belangrijk is dat u voor iedere leerling zorg op maat biedt. Dit kan u doen door op maat van uw leerlingen te differentiëren en een passende evaluatiemethodiek aan te bieden. Vanuit uw coachende houding houdt u de leerlingen op het juiste spoor en reflecteert u met de leerlingen over hun leerresultaten en -proces. Om deze houding juist in te kunnen vullen, moet u beschikken over twee belangrijke coachingsvaardigheden, namelijk:

- het geven van feedback;
- en hulp bieden bij het reflecteren.

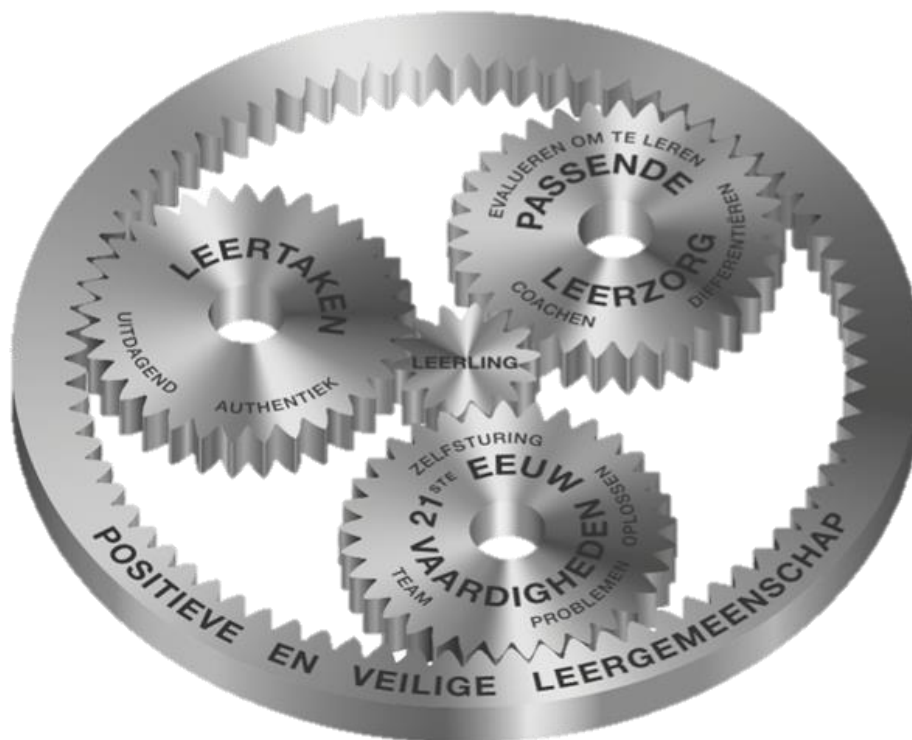
Wanneer u ervoor kiest om deze coachende rol aan te nemen, is het belangrijk dat u vooraf leerdoelen afbakt en dit liefst samen met de leerling.

2.1.4 Pijler 4: positieve en veilige leergemeenschap

Dit alles gebeurt allemaal vanuit een positieve en veilige leergemeenschap. Het is belangrijk dat u hier ook voldoende op inzet. Leerlingen uit het beroepssecundair onderwijs hebben namelijk vaak negatieve (leer)ervaringen binnen het onderwijs en dit kan ervoor zorgen dat ze zich minder veilig en gemotiveerd voelen in de klas. U zou als leraar een klimaat moeten creëren waarbij de leerlingen zin hebben om te leren of opnieuw een poging willen maken om het leren opnieuw een kans te geven. Alles valt of staat met deze pijler. Deze pijler komt onrechtstreeks of rechtstreeks in aanraking met de andere pijlers en uw leerlingen. Omwille van deze reden is het dan ook uiterst belangrijk dat u op zoek gaat naar een methode, die bij u past, om een positieve en veilige leergemeenschap vorm te geven. Wanneer u deze leergemeenschap op deze manier zal vormgeven, zal u al snel merken dat het leerproces van uw leerlingen erop vooruitgaan.

Hieronder kan u het model voor krachtige leeromgevingen in het BSO terugvinden. Hierin wordt de samenhang tussen de verschillende pijlers en principes visueel voorgesteld. Het model is opgebouwd uit verschillende tandwielen die steeds met elkaar in verbinding staan. Wanneer één tandwiel begint te draaien zal deze ervoor zorgen dat er een ander tandwiel deze beweging overneemt en ook begint te draaien. Hoe meer tandwielen in beweging komen, hoe groter de kans dat de leerling kan groeien en zijn leerproces kan uitbreiden.

Figuur 2: Model voor krachtige leeromgeving in het BSO, 14 februari 2012, I. Placklé, VUB, faculteit EWP, vakgroep EDWE/IDLO

2.2 Zelfsturing met reflectie

Zelfsturing en evalueren om te leren nemen een belangrijke rol aan binnen het model voor krachtige leeromgeving in het beroepssecundair onderwijs, om deze vorm te geven. Om u te kunnen inleven in mijn onderzoeksvraag, is het belangrijk dat u weet wat deze twee termen nu precies inhouden.

Zelfsturing is het formuleren, realiseren en evalueren van persoonlijke concrete kortetermijndoelstellingen op basis van de beschikbare middelen, voorwaarden en talenten. Wanneer u leerlingen zelfgestuurd laat leren dan betekent dit dat u hen zelf de verantwoordelijkheid geeft over hun eigen leren en dat ze zelf hun leerproces in handen nemen en reguleren. Hiermee bedoel ik dat de leerling, met of zonder hulp van anderen en/of de leraar, initiatief neemt:

- om zijn leerbehoeften te bepalen;
- om persoonlijke leerdoelen te formuleren;
- om tijdens het leren de materiële en menselijke mogelijkheden te identificeren;
- om geschikte leerstrategieën te kiezen en deze toe te passen;
- om zijn leerresultaten en leerproces te evalueren;
- en om zijn leerproces bij te sturen.

Zelfsturing is een eigen weg kiezen en deze weten te realiseren in en buiten de opgegeven situatie of omgeving, rekening houdend met eigen sterktes, zwaktes, waarden, ambities en interesses. Zelfsturing is van groot belang, binnen en buiten het onderwijs, aangezien een persoon het eigen handelen en denken moet kunnen bepalen en controleren. Hiermee bedoel ik dat de leerling eigenaar moet zijn van zijn eigen gedragingen en handelingen. Effectieve zelfsturing is met andere woorden nodig om steeds het beste uit jezelf te kunnen halen, zowel op het gebied van leren als gedrag. In het onderwijs wordt zelfsturing steeds een belangrijkere factor in het leerproces. De leerlingen bepalen zelf welke leerstof ze wanneer bestuderen en bepalen zelf hun planning. Op deze manier worden de leerlingen op een realistische manier voorbereid op de realiteit in onze maatschappij, worden er grenzen verlegd en wordt er ondernemingszin gestimuleerd bij de leerlingen. Wanneer we het hebben over zelfsturing is het ook belangrijk dat we terugblikken op eigen handelen om zo te leren uit ervaringen en gebeurtenissen. We spreken hier van evalueren om te leren of reflecteren. Zelfsturing is een begrip dat heel nauw samenhangt met reflectie.

Reflecteren gaat over het terugblikken op uw eigen ervaringen en dat u hieruit weet te leren. U staat tijdens het reflecteren stil bij hoe u uzelf gedraagt en hoe u reageert op bepaalde dingen aanpakt tijdens verschillende momenten én in verschillende situaties. U kijkt met andere woorden even in de spiegel en denkt na over hoe u bepaalde situaties maakt, welke vaardigheden u inzet en welke niet én welke gevoelens en gedachten u hierbij heeft. Door te reflecteren vergroot u uw zelfkennis. U staat een moment stil bij uw eigen handelingen en onderzoekt deze met een kritische houding. Reflecteren is een manier om te leren over zichzelf. U leert wie u bent, wat u motiveert, wat uw werkpunten zijn en waarin u al uitblinkt. Het is belangrijk dat u voldoende stilstaat bij het zelfonderzoek en het beoordelen van uw handelingen uitstelt want anders wordt er weinig geleerd uit deze ervaringen en kunnen ze niet omgezet worden tot leerervaringen. Wanneer u te snel over gaat naar het beoordelen, is er geen ruimte meer voor zelfonderzoek van de leerling.

Het is belangrijk dat u continu blijft reflecteren over eigen handelingen, maar ook blijven reflecteren met uw leerlingen is belangrijk. Hoe vaker u reflecteert met uw leerlingen, hoe meer ze gewend raken aan het krijgen van feedback, deze weten te plaatsten en te gebruiken in de toekomst. Fouten maken wordt door het continu reflecteren ook minder beangstigend en het experimenteren in het schoolgebeuren en praktijkleven met nieuwe methoden minder beladen. Reflectie is met andere woorden een cyclisch proces van ervaren, analyseren en reorganiseren. Dit cyclisch proces geven we vorm aan de hand van twee modellen van Korthagen, het spiraalmodel met aanvulling van het model van lagen van de persoonlijkheid. Deze modellen worden het vaakst gebruikt, maar dit is zeker niet de enige manier om te reflecteren. Ook met iets actuelere methodieken kan u reflecteren met uw leerlingen onder andere de GRROW-methodiek. Deze methodiek licht ik verder toe in mijn onderzoek, zie 2.4.

2.2.1 Het spiraalmodel van Korthagen

Het spiraalmodel wordt ook wel de reflectiecyclus van Korthagen genoemd. Deze methodiek van Korthagen past u het best toe als u het beroepsmatig functioneren van uw leerlingen samen met hen onder de loep wilt nemen. Dit model is een hulpmiddel voor zowel u, als leraar, als de lerende om een beter en helder zicht te krijgen op het onderwijskundig functioneren van een persoon én om dit zelfstandig te kunnen blijven bijsturen. Wanneer u deze cyclus stapsgewijs toepast leert u uw leerlingen systematisch te reflecteren over gebeurtenissen. Ook voor uzelf kan dit een manier zijn om uw reflectievaardigheden op punt te houden. Om te kunnen reflecteren over een praktijksituatie die plaats gevonden heeft, onderscheidt Korthagen vijf verschillende fasen.

Fase 1: Handelen/ervaring

In de eerste fase van dit model laat u de leerling de situatie, gebeurtenis of ervaring waarover hij wilt reflecteren beschrijven. Dit kan u doen met behulp van de STARR-methode (Situatie – Taak – Actie – Resultaat – Reflectie). Dit is een methode waarbij u de situatie, de taak die u hebt uitgevoerd, de actie die u ondernomen heeft om de taak uit te voeren, het resultaat dat u toen heeft bereikt en uw gedachten hierbij achteraf bespreekt. Als u zich in deze fase bevindt met een leerling, is het belangrijk dat u erop let dat de situatie die u kiest om over te reflecteren niet geautomatiseerd en geroutineerd plaatsvond. Moest dit wel het geval zijn dan kan er geen reflectie plaatsvinden. U hoeft in deze fase niet alleen de probleemsituaties van uw leerlingen te reflecteren, maar ook de situaties waarin hij uitblonk kunnen hier aan bod komen.

Mogelijke vragen die u hierbij kan stellen zijn:

- wat was de situatie?;
- wat was mijn specifieke taak binnen deze situatie?;
- welk(e) actie(s) heb ik ondernomen?;
- en wat was het resultaat van deze actie(s)?.

Fase 2: Terugblikken

In de tweede fase van dit model moet u de leerling laten reflecteren over het eigen handelen. U moet de leerling in deze fase de situatie zo concreet en objectief mogelijk beschrijven. Het is belangrijk dat u hier oog hebt voor de objectiviteit van de situaties en acties én dat u ook aandacht schenkt aan de interpreteringen van de feiten die hebben plaatsgevonden.

Mogelijke vragen die u hierbij kan stellen zijn:

- wat gebeurde er concreet?;
- wat heb je gezien?;
- wat deed je in deze situatie?;
- wat voelde je bij deze gebeurtenis?;
- wat dacht je in deze situatie?.

Fase 3: Bewustwording van essentiële aspecten

In de derde fase van dit model komt u aan de hand van de beschreven situatie samen met de leerling tot de essentie van zijn werksituatie. U en uw leerling zullen zich bewust worden van de aspecten die in de beschreven situatie prioritair waren en welke minder van belang waren. In deze fase is het belangrijk dat u nagaat wat er fout ging, maar ook waarom dit zo liep.

Mogelijke vragen die u hierbij kan stellen zijn:

- Wat is nu juist het probleem of positieve ontdekking?;
- Waarom ging het nu precies verkeerd?;
- wat betekent dat nu voor jou?;
- en wat heeft dit allemaal veroorzaakt?.

Fase 4: Alternatieven ontwikkelen en daaruit kiezen

In de vierde en voorlaatste fase van dit model gaat u samen met de leerling na of hij zijn manier van handelen kan aanpassen. U zoekt samen met de leerlingen oplossingen of laat de leerling zelfstandig naar oplossingen zoeken en experimenteren met handelingen en alternatieven.

Mogelijke vragen die u hierbij kan stellen zijn:

- welke alternatieven zie je?;

- hoe kan je het de volgende keer anders aanpakken?;
- wat zijn de voordelen van deze aanpak?;
- wat zijn de nadelen van deze aanpak?;
- en wat ga je de volgende keer anders doen?.

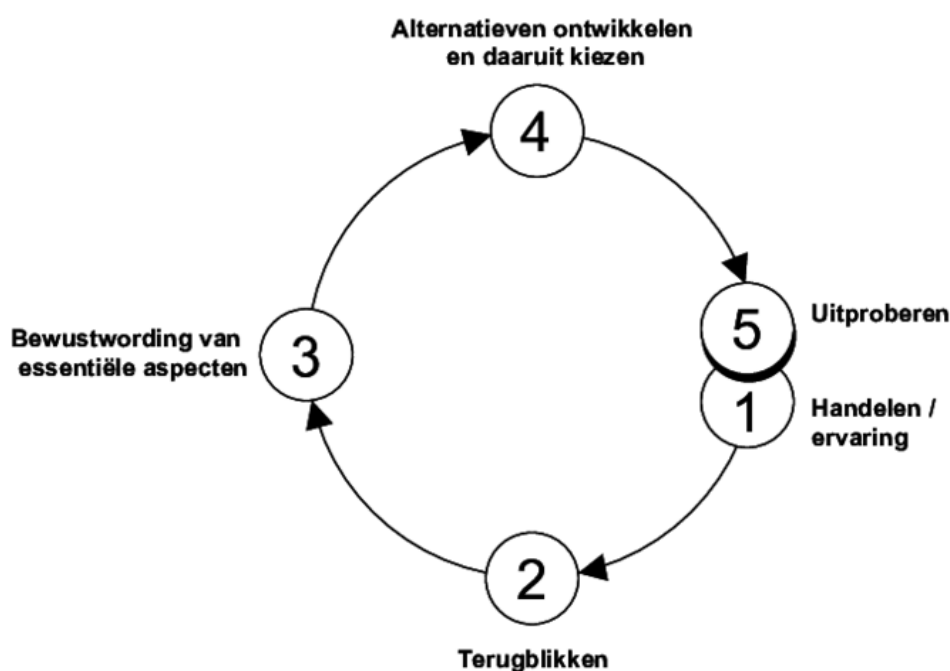
Fase 5: Uitproberen

In de laatste fase van dit model laat u de leerlingen de gevonden oplossing uitproberen of toepassen in een nieuwe situatie. Alleen wanneer u de ingewonnen informatie of oplossing laat toepassen zal de leerling tot een geslaagde reflectie komen.

Mogelijke vragen die u hierbij kan stellen zijn:

- wat wil je bereiken?;
- waar wil je de volgende keer op letten?;
- en wat ga je uitproberen?.

Wanneer u de vijf fasen van het model doorlopen heeft, komt u terug terecht bij de eerste fase. Op deze manier reflecteert u opnieuw over de alternatieven en start de cyclus terug vooraan. Hieronder kun u het spiraalmodel van Korthagen raadplegen.

Figuur 3: Het spiraalmodel, 1982, F. Korthagen

2.2.2 Het model van lagen van de persoonlijkheid van Korthagen

Korthagen ontwikkelde het model van lagen van de persoonlijkheid, ook wel het ui-model genoemd, dat zeer mooi aansluit en aanvullingen biedt bij het bovenstaande model, het spiraal model. Door u te verdiepen in het ui-model van Korthagen kan u vaak beter voorspellen waarom dingen niet lukken in de derde fase van het spiraal model. In het ui-model wordt er een onderscheid gemaakt tussen u en uw omgeving. Daarnaast wordt er in dit model ook nog

een onderscheid gemaakt tussen de verschillende lagen van een persoonlijkheid. Dit kan handig zijn op twee manieren:

- het kan u helpen bestaand gedrag te verklaren;
- en u kan er gedragsveranderingen mee opsporen.

Een belangrijk aspect van dit model is dat iedere laag, altijd, een rol speelt in het leerproces van uw leerlingen, of hij zich daar nu bewust van is of niet. Door alle lagen te betrekken in uw reflectie, zal u komen tot de kernkwaliteiten van uw leerlingen. Hieronder geef ik u een overzicht van de verschillende lagen van het ui-model. Ik beschrijf ze voor u bondig van binnen naar buiten.

Betrokkenheid

Deze laag van het ui-model stuurt uw gedrag in eerste instantie aan. Betrokkenheid bevindt zich in de kern van het model en is voor veel mensen standvastig. Hiermee bedoel ik dat u zich niet zomaar laat overtuigen door anderen om uw waarden te veranderen.

Identiteit

Deze laag van het ui-model heeft betrekking tot uw eigenheid. Deze laag omvat alle kenmerken van uzelf als leraar. Het kan hier gaan om kwaliteiten, maar ook om groeipunten.

Overtuigingen

Deze laag van het ui-model kan u heel breed opvatten. Deze laag bevat alle ideeën die uw gedrag en gevoel kunnen beïnvloeden. Sommige van deze ideeën kunnen u helpen om goed te presteren, maar ze kunnen u ook in de weg zitten. Sommige kunnen dan weer bevorderend zijn in bepaalde situaties en anderen niet.

Competenties

Deze laag van het ui-model omvat uw kennis en vaardigheden. Vaak zijn deze competenties een verzameling van verschillende vaardigheden die u kan bezitten. Het gaat hier om uiteenlopende competenties zoals bijvoorbeeld het actief kunnen luisteren, feedback kunnen geven, doelen kunnen vooropstellen en deze bewaken, ...

Gedrag

Deze laag van het ui-model omvat alle handelingen en gedragingen die u uitvoert. Alle lagen die hierboven vermeld worden, komen tot uiting binnen deze laag.

Omgeving

Deze laag van het ui-model is iets ingewikkelder omdat het zowel een oorzaak als gevolg kan zijn van de andere lagen van het model. U heeft dus met andere woorden te maken van een omgeving die u beïnvloedt, terwijl u de omgeving probeert te beïnvloeden.

Op de volgende pagina kan u het ui-model met zijn bijhorende lagen raadplegen. In het model zijn er per laag ook een of meerdere vragen opgenomen, die u aan uzelf of uw leerling kan stellen tijdens een reflectie.

Figuur 4: Het model van lagen van de persoonlijkheid, 2001, F. Korthagen

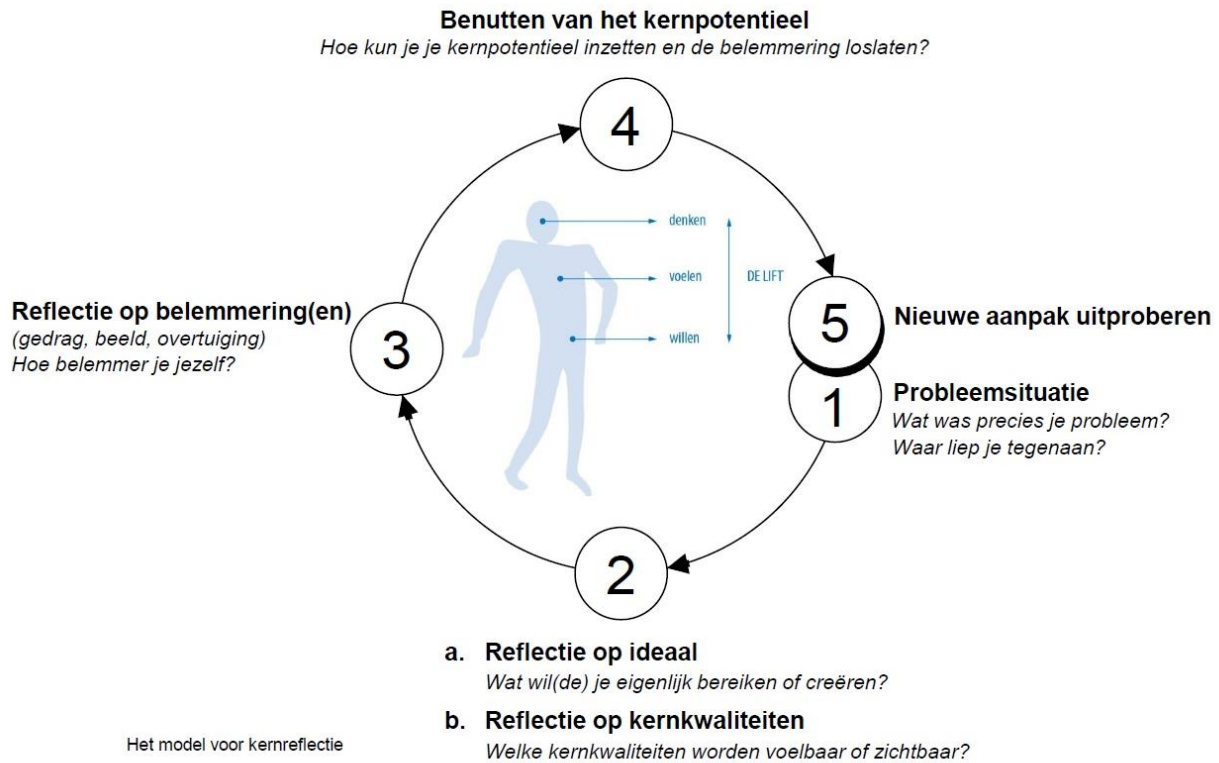
2.2.3 Kernreflectie van Korthagen

Kernreflectie is een manier om uw leerlingen hun groei en bewustzijn te verhogen. Ook voor deze vorm van reflectie heeft F. Korthagen samen met A. Vasalos een model opgesteld. Dit model is een combinatie van het spiraalmodel en het model van lagen van de persoonlijkheid van F. Korthagen. Dit model noemen we de kernreflectiecirkel en werd ontwikkeld omdat de reflectie nog veel te vaak oppervlakkig bleef. Dit werd vastgesteld omdat de persoonlijke kant van de reflecterende onvoldoende werd betrokken. Door de persoonlijke kant van de reflecterende, in dit geval de leerlingen, te betrekken zal u komen tot kernkwaliteiten die voor hem van toepassing zijn. Korthagen ontwikkelde dit model oorspronkelijk voor (aspirant)leraren en niet voor leerlingen, maar u kan hier wel de transfer maken naar leerlingen uit het beroepssecundair onderwijs. Deze leerlingen leren immers ook van ervaringen uit de praktijk.

Wanneer u dit model gebruikt om te reflecteren met uw leerlingen is het belangrijk dat u de rol aanneemt van een krachtgerichte coach. Wanneer u krachtgericht gaat coachen, moet u vertrekken vanuit de kwaliteiten en talenten van uw leerlingen. U, als coach, dient oog te hebben voor deze talenten en kwaliteiten, maar u moet er ook voor zorgen dat uw leerlingen zich bewust worden van hun interne belemmeringen én deze durven aanpakken. U moet hier steeds vertrekken vanuit een kracht en niet meteen uitgaan van een probleem. Hier bedoel ik mee dat u niet moet starten met een probleemanalyse of dat u zich moet focussen op het oplossen van een probleem. U heeft als krachtgerichte coach niet het doel om een probleem op te lossen, maar om ervoor te zorgen dat uw leerlingen autonoom en zelfsturend worden in het benutten van hun kernkwaliteiten. Wanneer u de methodiek van krachtgericht coachen wil toepassen dan moet u:

- positieve feedback geven op basis van positieve ervaringen en uw leerling zijn kernkwaliteiten;
- schakelen of liften tussen het denken, voelen en willen van uw leerlingen;
- uw leerlingen bewust maken van hun belemmeringen;
- en deze laten benoemen om een ondermijning van zijn kernkwaliteiten te voorkomen.

Wanneer u uw leerlingen krachtgericht coacht totdat hij de stappen van onderstaand model zelf kan doorlopen dan wordt er een optimale autonomie bij uw leerlingen bereikt en dit bevordert op zijn beurt de zelfsturing van uw leerlingen.

Figuur 5: De kernreflectiecirkel, 2014, F. Korthagen

2.3 Hoe bouw je zelfsturing en reflectie op?

Om de zelfsturings- en reflectievaardigheden bij uw leerlingen te ontwikkelen en op te bouwen, maken we gebruik van een leerlijn. Deze leerlijn neemt het OVUR-schema als basis, met name oriënteren, voorbereiden, uitvoeren en reflecteren. Er worden binnen deze leerlijn duidelijke overgangen gemaakt tussen de verschillende stappen. Het is de bedoeling dat uw leerlingen deze leerlijn stap voor stap doorlopen om zo tot een goed eind te komen. Als leraar is het belangrijk dat u erop toeziet dat uw leerlingen geen stap uit de leerlijn overslaan. Zelfsturings- en reflectievaardigheden kan u aan de hand van deze leerlijn ontwikkelen, maar wel met de juiste ondersteuning, de nodige training en coaching.

Bij deze leerlijn vertrekt u van een continuüm van veel ondersteuning en begeleiding naar het geleidelijk doorgeven van leerfuncties naar uw leerlingen. Op het einde van dit continuüm kan u ervan uitgaan dat uw leerlingen zich de verschillende leerfuncties voldoende eigen hebben gemaakt om ze spontaan toe te passen. Het is zo dat uw leerlingen dit continuüm niet moeten opvolgen per graad, maar gewoon kunnen bewegen doorheen de graden. Dit is echter wel afhankelijk van de zelfsturings- en reflectievaardigheden van uw leerlingen of aan de moeilijkheidsgraad van uw leertaken. Deze leerlijn is met andere woorden geen keurslijf en moet u dus niet ervaren als een belemmering.

Op de volgende pagina's kan u de leerlijn van zelfsturing met reflectie² terugvinden.

Stap 1: Oriënteren			
1 ^{ste} graad (1+2)	2 ^{de} graad (3+4)	3 ^{de} graad (5+6)	3 ^{de} graad (7)
- Expliciteren van leerdoelen			
	- Samen de leerdoelen expliciteren binnen een globale doelstelling	- Adhv gerichte vragen, klassikaal of via heuristiek: <ul style="list-style-type: none"> • Voorkennis activeren, gerelateerd aan de context • Verbanden leggen tussen oude en nieuwe informatie 	
		- Stimuleren om persoonlijke leerdoelen te formuleren binnen een globale doelstelling - Strategieën hanteren om: <ul style="list-style-type: none"> • Voorkennis te activeren (bv.OVUR) • Verbanden te leggen tussen ouden en nieuwe informatie (bv mindmap) - Onder begeleiding tekorten in de voorkennis opsporen	
			- Uit zichzelf: <ul style="list-style-type: none"> • persoonlijke leerdoelen formuleren • voorkennis activeren • relaties leggen tussen oude en nieuwe informatie • eigen tekorten kunnen aangeven en verder bouwen op competenties die nodig zijn om de taak uit te voeren

Tabel 2: Leerlijn zelfsturing, stap 1: oriënteren

² Bron: Van Looy, L. Janssens, I. Placklé, I. (2012) Expeditie PAV: Project Algemene Vakken in theorie en praktijk, p.29-36

Stap 2: Voorbereiden			
1 ^{ste} graad (1+2)	2 ^{de} graad (3+4)	3 ^{de} graad (5+6)	3 ^{de} graad (7)
<ul style="list-style-type: none"> - Vanuit gegeven opties kiezen wat te doen en hoe de taak uit te voeren - Nav vragen (klassikaal of adhv heuristiek) enkele succescriteria formuleren voor het goed uitvoeren van de opdracht 			
	<ul style="list-style-type: none"> - Onder begeleiding: <ul style="list-style-type: none"> • een aanpak kiezen • een planning opmaken voor een beperkte tijd en beperkte schaal • essentiële succescriteria opstellen voor het goed uitvoeren van de opdracht 		
		<ul style="list-style-type: none"> - Zelfstandig: <ul style="list-style-type: none"> • een aanpak kiezen • een planning opstellen voor een beperkte tijd en op beperkte schaal • succescriteria vooropstellen en een verantwoording kunnen geven bij enkele 	
			<ul style="list-style-type: none"> - Zelfstandig: <ul style="list-style-type: none"> • een aanpak kiezen • een planning opstellen voor een beperkte tijd en op beperkte schaal • succescriteria vooropstellen en een verantwoording kunnen geven bij enkele • aangeven waarom de aanpak geselecteerd werd • bij het kiezen van de aanpak vooruitblikken op welke moeilijkheden zich kunnen voordoen • zelfstandig een alternatieve aanpak kunnen aangeven • een verantwoording van de vooropgestelde criteria kunnen geven

Tabel 3: Leerlijn zelfsturing, stap 2: voorbereiden

Feline Waeckens Op naar een basecamp: samen in berg brengen van groei, zelfsturing en reflectie

Stap 3: Uitvoeren			
1 ^{ste} graad (1+2)	2 ^{de} graad (3+4)	3 ^{de} graad (5+6)	3 ^{de} graad (7)
- Onder begeleiding de planning uitvoeren			
	<ul style="list-style-type: none"> - Op struikelblokken reageren door zich te heroriënteren en hulp te zoeken - De planning uitvoeren 		
		<ul style="list-style-type: none"> - De planning uitvoeren en enkele wijzigingen maken waar nodig - Fouten tijdig (durven) zien en herstellen 	
			<ul style="list-style-type: none"> - De planning uitvoeren en enkele wijzigingen maken waar nodig en deze verantwoorden - Fouten tijdig kunnen (in)zien en bestempelen als leerkansen

Tabel 4: Leerlijn zelfsturing, stap 3: uitvoeren

Stap 4: Reflecteren			
1 ^{ste} graad (1+2)	2 ^{de} graad (3+4)	3 ^{de} graad (5+6)	3 ^{de} graad (7)
<ul style="list-style-type: none"> - Terugblikken op 'activiteiten' stimuleren - Aanzetten geven om resultaten te linken met succescriteria - Onder begeleiding nagaan waar de gevolgde aanpak succesvol was in deze context 			
	<ul style="list-style-type: none"> - Onder begeleiding: <ul style="list-style-type: none"> • terugblikken op de doorlopen fasen van het oplossen van het probleem • bepalen of de oplossing voldoet aan de succescriteria - In samenspraak: <ul style="list-style-type: none"> • verbeterpunten noemen bij de aanpak van een volgend probleem • nagaan in welke contexten de gevolgde aanpak succesvol kan zijn (transfer) 		
		<ul style="list-style-type: none"> - Stimuleren van terugblikken op de doorlopen fasen van problemen oplossen (bv reflecteren over gekozen oplossingsstrategie) - Nagaan in welke mate succescriteria behaald zijn - Zelfstandig bepalen of de oplossing toereikend is (productevaluatie) - Op basis van feedback sterktes en zwaktes kunnen aangeven over de aanpak van het probleem en hieruit conclusies kunnen trekken bij de aanpak van een volgend probleem - Zelfstandig de transfer leggen van de volgende aanpak tav vergelijkbare probleemcontexten 	
			<ul style="list-style-type: none"> - Continu bij elke fase van het problemen oplossen het doorlopen proces evalueren - Verfijnen van succescriteria ifv een volgend probleem en deze aanpassingen kunnen verantwoorden - Eigen sterktes en zwaktes aangeven bij problemen oplossen en kunnen aangeven hoe hij/zij hiermee rekening kan houden bij een volgend probleem - Zelfstandig transfer leggen naar andere contexten

Tabel 5: Leerlijn zelfsturing, stap 4: Reflecteren

2.3.1 Zelfsturing versus zelfstandig werken

Er is een grens tussen zelfsturing en zelfstandig werken. Deze grens moet u heel goed bewaken om zo misconcepten bij uw leerlingen te vermijden. Het is niet omdat een leerling alles zelfstandig kan maken dat hij zichzelf ook goed kan bijsturen en omgekeerd. Zelfsturing wil zeggen dat uw leerling de eigenaar is van zijn leerproces en dit kan bijsturen moest dit nodig zijn. Een leerling kan zijn leerproces zowel in een groepswerk als in een zelfstandige opdracht bijsturen. Wanneer een leerling zelfstandig werkt dan is de leerling vooral gericht op het oplossen van opdrachten of het eindproduct. Zelfstandig werken kan enkel wanneer de leerling alleen aan de slag gaat met opdrachten.

Veel leraren maken hier een fout. Het is niet omdat u wilt inzetten op de zelfsturingsvaardigheden bij leerlingen dat u hen volledig los moet laten. U zal hen zeker wat losser moeten laten, maar om hen volledig in het diepe te gooien is nooit een goede optie. Het is belangrijk dat u de balans zoekt tussen sturing van u en het zelfsturen van uw leerlingen. U moet uw leerlingen niet loslaten, maar anders vastpakken.

“Ik laat leraren niet los maar pak ze wel anders vast.”
(T. Hoeyberghs, directeur De Kleine Prins in een artikel van S. Govaerts dat verscheen op Klasse, 5 juni 2018)³

2.4 Hoe voer je een reflectieve dialoog met leerlingen?

Een reflectiegesprek is een vorm van begeleiding die u biedt, naar aanleiding van een observatie of dergelijke, om betekenis te geven aan ervaringen met het doel om uw leerlingen bewust te maken van inzichten en eigen kwaliteiten én om deze kwaliteiten in te zetten of toe te passen in nieuwe contexten. Bij het voeren van een reflectiegesprek is het belangrijk dat u open vragen stelt. Dit geeft uw leerlingen meer antwoordkansen en er zal meer informatie gegeven worden. Hierdoor komt u als leraar veel meer te weten. Wanneer u een reflectiegesprek wilt voeren, is het ook belangrijk dat u met de leerling praat en niet tegen of over de leerling. Op deze manier kunnen beide partijen, u en uw leerlingen, iets leren en kennis opdoen. Enkel op deze manier kunnen ervaringen omgezet worden tot leerervaringen.

Wanneer u een reflectiegesprek voert, kan u het best de rol aannemen van een inspirerende coach en onderbouwt u uw gesprek het best aan de hand van het GRROW-model. Dit model werd ontwikkeld door J. Clement en bestaat uit vijf stappen. Naast dit model ontwikkelde hij ook nog een overzicht van zeven vaardigheden, die u als coach zeker moet bezitten om reflectiegesprekken of coaching gesprekken te voeren met uw leerlingen.

2.4.1 Het GRROW-model van Clement

Het GRROW-model, zoals ik hierboven al zei, werd ontwikkeld door J. Clement en bestaat uit vijf stappen. Dit model is geen keurslijf met een strakke structuur die u moet volgen, maar het is eerder bedoeld als een rode draad om doelgericht te kunnen reflecteren. Het is met andere woorden geen stappenplan dat u moet doorlopen, maar het is eerder een wisselwerking tussen deze vijf stappen. Het model geeft aan welke gebieden aandacht verdienen tijdens een reflectiegesprek en hoe u deze het beste bespreekbaar maakt.

³ Bron: Govaerts, S. (05-06-2018) *Zelforganiserende teams maken leerlingen beter*. Geraadpleegd op 10 juni 2018, via <https://www.klasse.be/134767/zelforganiserende-teams-maken-leerlingen-beter/>

Goal

Tijdens deze stap laat u uw leerlingen een of meerdere doel(en) formuleren. Deze gaat u dan samen met hen exploreren binnen de gewenste situatie. Als coach gaat u in dit gesprek vooral doelgericht en toekomstgericht kijken en veel minder probleemgericht. Tijdens deze stap moet u er ook voor zorgen dat uw leerlingen hun doelen concreet maken en eventueel verruimen. Het kan zijn dat sommige leerlingen geen doel hebben, maar dan kijkt u naar de accenten die hij legt en wat hij belangrijk vindt.

Reality

Tijdens deze stap gaat u samen met uw leerlingen het probleem exploreren. Dit hoeft niet perse een probleem te zijn, dit kan ook de huidige situatie zijn of recente gebeurtenissen. Het is belangrijk dat u als coach zo veel mogelijk beschrijvend de zaken en gevoelens die meespelen verkent. De bedoeling is dat uw leerlingen u met een scherpere blik laten kijken naar de situatie of gebeurtenis.

Resources

Tijdens deze stap gaat u hulpmiddelen en krachtbronnen verkennen in alle mogelijke richtingen, zowel in de persoon zelf als in zijn omgeving.

Options

Tijdens deze stap gaat u samen met uw leerlingen na wat de opties zijn die de leerling heeft en wat hij kan ondernemen. Hier is het zeer belangrijk dat u voldoende breed gaat verkennen wat de mogelijkheden zijn tot handelen en actie, zo verbreedt u het denken van uw leerlingen. Ook u, als coach, mag zelf nieuwe ideeën inbrengen tijdens deze stap. De uitdaging hierbij is dat u en uw leerling ook ‘out of the box’ durven te denken.

Will

Tijdens deze stap gaat u samen met uw leerlingen komen tot een werkelijke keuze of actie. Deze keuze moet u door uw leerlingen helder laten formuleren zodat u ook weet wat hij werkelijk gaat doen in de toekomst. Wanneer u de leerling volgt voor een langer coachingstraject dan kan u met hem acties afspreken op korte termijn. Wanneer een coaching zonder effect blijft dan vormt dit voor u en uw leerlingen een uitdaging om andere en meer effectieve sporen te verkennen.

Figuur 6: Het GRROW-model, J. Clement

2.4.2 De zeven vaardigheden voor een coach van Clement

Wanneer u de rol gaat opnemen van een coach tijdens een reflectiegesprek dan is het noodzakelijk dat u zich bewust bent van de bijhorende onderliggende vaardigheden van een coach. Deze vaardigheden garanderen het succes, diepgang en soepel verloop van uw reflectiegesprekken. Ieder mens beschikt onbewust of bewust over deze vaardigheden en liggen binnen handbereik. Deze vaardigheden zijn niet altijd even gemakkelijk te activeren of toe te passen binnen bepaalde situaties.

Exploreren en actief luisteren

Luister aandachtig en wees nieuwsgierig tijdens het reflectiegesprek met uw leerlingen. Herformuleer en vat antwoorden samen in uw eigen woorden. Stel verschillende soorten vragen en probeer gevoelsreacties bij uw leerlingen uit te lokken.

Waarderen en bekrachtigen

Durf te benoemen wat u bewondert of waardeert, maar heb ook oog voor uw leerlingen hun hindernissen. Wees hierin klaar en duidelijk. Doe dit continu en doe het onmiddellijk wanneer u iets opmerkt.

Betrokken controleren

Heb het lef om tegenwind te bieden aan uw leerlingen. Wanneer u een hindernis opmerkt, benoem deze dan expliciet en vertaal dit in een meervoudige boodschap. Uw leerlingen zullen in eerste instantie defensief reageren, maar dit is volkomen normaal.

Uitdagen

Neem niet altijd zelf het initiatief, maar laat uw leerlingen dit ook eens doen, zo creëert u nieuwe uitdagingen. Laat uw leerlingen met andere woorden hun grenzen verleggen.

Inspireren

Probeer uw perspectieven te verruimen door nieuwe gebieden te verkennen. Laat uw leerlingen af en toe beslissende wendingen geven aan het gesprek.

Toelaten en ruimte geven

Wanneer u of uw leerlingen hindernissen tegenkomen, laat uw gevoelens en die van uw leerlingen dan toe. Gevoelens zijn er nu eenmaal en willen gevoeld en ervaren worden. Wanneer u uw gevoelens toelaat kan u deze omvormen tot krachten.

Ontspannen

Zorg ervoor dat u steeds blijft geloven in uzelf en uw leerlingen, blijf geloven dat het traject kan slagen. Maak actief gebruik van uw ademhaling om te kunnen ontspannen. Zorg er ook voor dat er genoeg ruimte wordt gelaten voor humor en plezier.

Figuur 7: De zeven coachingsvaardigheden, J. Clement

3 Ontwerponderzoek

3.1 Focusgroepen

Een focusgroep is een kwalitatieve onderzoeksvorm waarbij men een groep mensen bevaart over hun opvattingen, ideeën en meningen over een product, service, concept, advertentie of idee. Een focusgroep wordt meestal gebruikt om data te verzamelen voor wetenschappelijke onderzoeken en marketing doeleinden. Om de motivatie van leerlingen te verhogen of te bestuderen kan u focusgroepen organiseren met de leerlingen en eventueel leraren. Wanneer u dit samen met een leraar doet, moet u er wel voor oppassen dat hij de leerlingen niet beïnvloedt in hun antwoorden. De kans is hier relatief groter dan bij een focusgroep zonder leraar. U kan ook een focusgroep organiseren zonder leraren, zo neemt u bij de leerlingen de druk weg om te presteren en niets 'fout' te zeggen.

Via zo een focusgroep bevaart u de bevindingen en mening van de leerlingen en geeft u hen de kans om inspraak te hebben in het systeem. Dit verhoogt de betrokkenheid van uw leerlingen en kan een positieve invloed hebben op hun motivatie.

De leerlingen krijgen voor de focusgroep de opdracht om foto's te nemen van momenten waarop zij vinden dat er goed onderwijs geboden wordt of dat voor hen goed onderwijs symboliseert. De leerlingen mogen hier ook een tekening van maken of een situatieschets. De leerlingen motiveren voorafgaand van de focusgroep waarom ze net die foto genomen hebben. Tijdens de focusgroep zelf gingen we samen na wat nu precies goed onderwijs is voor hen, welke elementen er aan bod moeten komen én welke rol de leraren hierin kunnen spelen. Het beeldmateriaal van de focus groep kan ingekeken worden.

3.2 Bergmodel met drie sporen

3.2.1 Het sporensysteem

Een sporensysteem is een manier om leerlingen op hun eigen niveau te laten werken in de klas. Om de motivatie, reflectie en zelfsturing bij leerlingen in het beroepsonderwijs te bevorderen, wil ik graag werken met het sporensysteem, waarmee de leerlingen van Prins van Oranje te Diest vertrouwd zijn. Ik wil het gekende sporensysteem in een nieuwe vorm gieten die aansluit bij de leefwereld van leerlingen uit de tweede en derde graad.

Ik wil werken met een berg die bestaat uit drie verschillende toppen; de eerste top staat voor spoor een, de tweede top staat voor spoor twee en de derde top staat voor spoor drie, afhankelijk van de nood aan ondersteuning en begeleiding. Iedere leerling in de klas wordt als het ware een bergbeklimmer die de bergen zal beklimmen op eigen tempo om zo hopelijk de route naar top drie te kunnen bewandelen. De verplaatsing van de leerling naar de verschillende toppen geeft de groei weer in zijn leerproces. De leraren kunnen deze groei begeleiden en ondersteunen waar nodig, ook de leerlingen kunnen elkaar helpen om te groeien in hun leerproces.

Niet alle leerlingen zullen zo snel en gemakkelijk aan de slag gaan met dit systeem, hier ben ik mij van bewust. Verandering brengt immers altijd een beetje weerstand met zich mee, dit is volkomen normaal. Aanpassen van manieren waaraan u gewoon bent is altijd moeilijk. Om de veranderingen te plaatsen is het belangrijk om uw leerlingen ook inspraak te geven bij de zaken die gaan of moeten veranderen. Wanneer u te veel veranderingen top-down oplegt, wordt de weerstand als maar groter. Omwille van deze reden is het belangrijk dat u uw leerlingen ook een stem geeft en meer beslissingen laat nemen bottom-up. De communicatie

is in dit geval ook zeer belangrijk. Wanneer u optimaal communiceert met uw leerlingen en met uw collega's voorkomt u dat er geruchten ontstaan en dit nog meer weerstand uitlokt.

3.2.2 De leerling als bergbeklimmer in hun leerproces

De leerlingen krijgen in het begin van de week een weekplanning waar opdrachten op staan voor verschillende vakken. Deze weekplanning moeten ze afwerken tijdens de lessen en moet afgewerkt zijn voordat ze een nieuwe weekplanning krijgen. Bij elke opdracht moeten de leerlingen zich situeren op de berg:

- bergtop een: de leerling geeft zelf aan dat hij voor deze opdracht veel begeleiding en hulp nodig heeft van de leraar. Deze leerlingen volgen steeds de lessen in de instructieruimte en krijgen meer ondersteuning tijdens het proces, zoals een uitgewerkt stappenplan.
- bergtop twee: de leerling geeft zelf aan dat hij al wat voorkennis heeft om de opdracht te maken, maar dat deze nog onvoldoende is om zelfstandig te werken. De leerling volgt de instructie of de uitleg van de opdracht mee in de instructieruimte en mag deze ruimte verlaten wanneer hij alles goed begrepen heeft.
- bergtop drie: de leerling geeft zelf aan dat hij de leerstof voldoende beheerst om de opdrachten volledig zelfstandig te maken en kan indien nodig hulp bieden aan leerlingen uit spoor een of spoor twee. Voor de leerlingen die zich inschatten in spoor drie kunnen we het leerproces ondersteunen door het opgeven van de OVUR-fases.

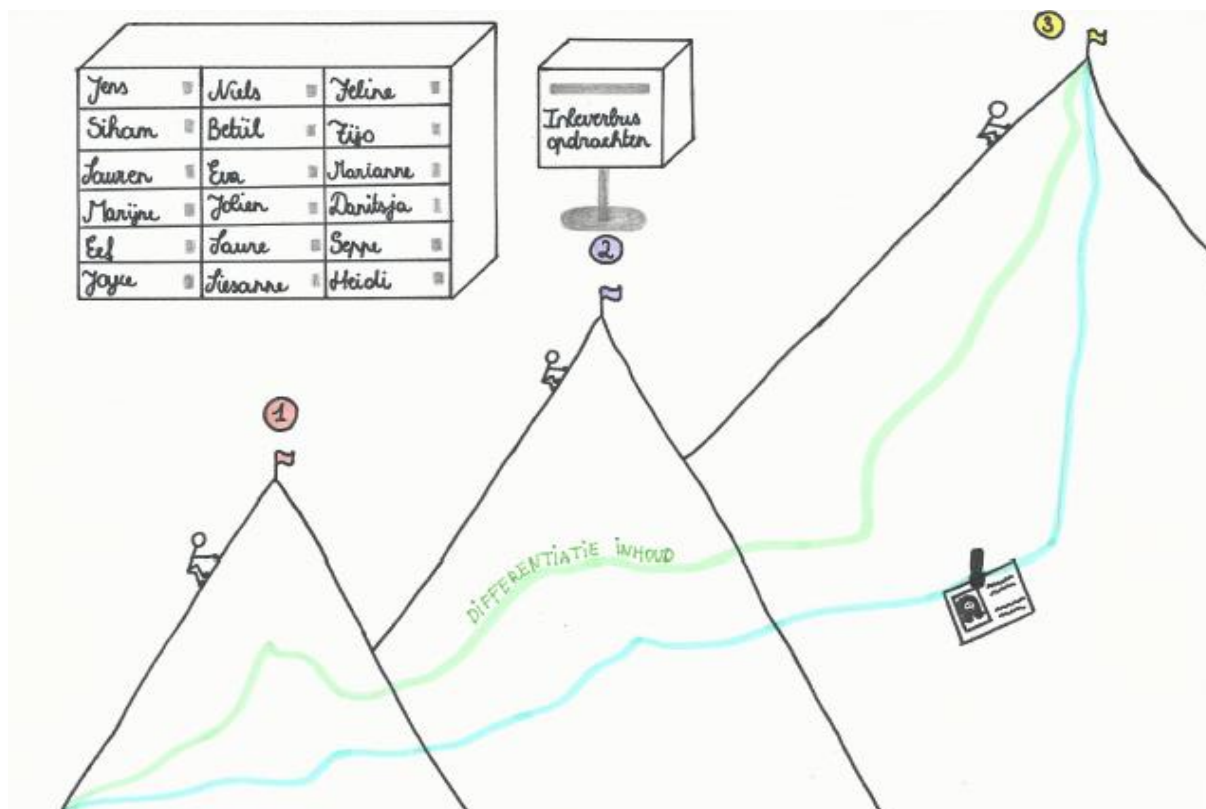
De inschaling van de leerlingen over deze bergtoppen is een belangrijke fase binnen de zelfsturing en kan het best gebeuren in samenspraak met de leraren. Wanneer de leerlingen meer vertrouwd zijn met de werkwijze en de leraar ziet dat de inschaling in het spoor vlot en juist verloopt, dan kan de leraar de leerlingen meer loslaten en zichzelf laten inschalen bij de juiste berg. In de klas zal een kast aanwezig zijn waarbij elke leerling zijn eigen schuifje heeft. Op deze lade staat de naam van de leerling. In dit schuifje zullen ze de opdrachtbladen en hun weekplanning terugvinden. De leerlingen zullen ook steeds na elke lesdag hun weekplanning en opdrachten moeten bewaren in deze schuifjes. Hierdoor zal het schuifje ook dienen als 'opslagplaats' voor hun materiaal. Wanneer de leerlingen een opdracht moeten inleveren, doen ze dit via de inleverbus die zich langs de berg bevindt. Als de leraar deze opdracht verbeterd heeft dan zal hij een evaluatievinkje op het schuifje van de leerling in kwestie klevan. De leerling kan via pictogrammen weergeven hoe hij deze taak wil bespreken of verbeteren: alleen, per twee of met de leraar. Vooraan in de klas zal een poster hangen die weergeeft waarvoor alle pictogrammen staan.

Wat ook niet onbelangrijk is, is dat de leerlingen een ID krijgen waarop hun naam staat, een van hun talenten en een foto van zichzelf. Deze ID kan u ook eventueel vervangen door een foto met daarop een talent van de leerling. De leerlingen schatten zichzelf in op welke bergtop ze denken te behoren. Ze moeten dit zelf visueel voorstellen door hun ID of foto met een wasspeld vast te spelden aan het touwtje op de 'juiste' berg. Leerlingen kunnen voor sommige opdrachten veel ondersteuning nodig hebben en voor andere minder, uiteraard zit de leerling dan voor beide opdrachten op een andere berg. De leerlingen kunnen hun positie op de berg zelf wijzigen aan de hand van hun inschatting en in samenspraak met de leraar. Om het onderling vergelijken tegen te gaan wil ik graag gebruik maken van een online portfolio, Seesaw. In dit portfolio zal het sporensysteem dan de rode draad zijn.

De leraar zal bij het begin van het jaar een foto nemen van de berg voor elk vak en omhoog hangen in de klas. Tussentijds zal de leraar ook enkele foto's nemen van de berg om zo de foto's op het einde van het jaar met elkaar te vergelijken. Op deze manier wordt de groei van de leerlingen in hun leerproces, op het vlak van zelfsturing, visueel voorgesteld.

De leerlingen zullen ook een foto krijgen van de berg, zonder dat er een ID ophangt. Deze foto zal door de leraar gelamineerd worden en zal in de map van iedere leerling bijgevoegd worden. Hierdoor hebben de leerlingen steeds een visueel overzicht van hun eigen leerproces wanneer ze van lokaal zullen veranderen. Ik denk hier bijvoorbeeld aan een kookles waarbij het om hygiënische redenen niet mogelijk is om de houten berg daar te plaatsen.

Figuur 8: Schets van bergmodel, 2018, F. Waeckens

3.2.3 Link met zelfsturing en reflectie

Om het uitgewerkt product theoretisch te onderbouwen, gebruik ik de leerlijn van zelfsturing met reflectie. Binnen deze leerlijn wordt er een onderscheid gemaakt tussen de eerste, tweede en derde graad. Bij de leerlijn van de eerste graad wordt er heel veel ondersteuning aangeboden, maar dit bouwt af naargelang de schoolloopbaan van de leerling vordert. Deze onderbouwing van ondersteuning moet ervoor zorgen dat leerlingen de eigenaar worden van hun eigen leerproces en zelfstandig aan de slag kunnen gaan met opdrachten of problemen.

Ik heb ervoor gekozen om de leerlijn van de tweede graad te gebruiken, omdat de leerlingen van de derde graad deze manier van werken nog niet gewoon zijn en hier nog aan moeten wennen. Deze leerlijn, zie 2.2.1, is opgebouwd uit vier stappen.

Hieronder licht ik beknopt toe hoe ik de leerlijn heb toegepast op de doelgroep van het Koninklijk Technisch Atheneum II te Diest.

Stap 1: Oriënteren

Om de zelfsturing van leerlingen te verhogen, moet u samen met hen persoonlijke leerdoelen formuleren en deze leerdoelen plaatsen in de globale doelstellingen (ET). Op deze manier is het voor leerlingen duidelijk wat ze moeten leren en hoe ze hun persoonlijke leerdoelen hierin kunnen herkennen.

Om de leerlijn van de derde graad er deels bij te betrekken kan u ook de voorkennis van de leerlingen over een bepaald thema of opdracht bevragen. Wanneer deze voorkennis aanwezig is, kan u beginnen met het leggen van verbanden tussen nieuwe en oude kennis.

Stap 2: Voorbereiden

Binnen het concept dat ik heb uitgewerkt staat het sporensysteem en de weekplanning van de leerlingen centraal. Om de leerlingen voor te bereiden op de zelfsturing, kan u in de weekplanning tijdsindelingen voor-structureren. Op deze manier krijgen de leerlingen extra ondersteuning en kunnen ze wennen aan de werkmethode.

Wanneer de leerlingen dit onder de knie hebben, kan u de weekplanning al wat meer open formuleren. De leerlingen kunnen dan zelf kiezen met welke opdracht ze bezig zijn en hoelang ze hieraan werken. De leraar heeft hierbij een cruciale rol als begeleider, om op deze manier de leerlingen succes te laten ervaren. Na verloop van tijd kunnen de leerlingen volledig zelfstandig aan de slag met de invulling en uitvoering van hun weekplanning. Zodra de leerlingen hun planning hebben opgesteld, plaatsen ze zich op de berg die ze achteraan of vooraan in de klas kunnen terugvinden. Hierdoor bepalen ze zelf hun aanpak voor de betreffende opdracht.

Stap 3: Uitvoeren

Om de leerlingen de opdrachten van de weekplanning te laten uitvoeren, maak ik gebruik van het drie bergensysteem. Elke berg binnen dit systeem staat voor een specifieke betekenis en heeft zijn eigen aanpak. De leerlingen moeten zichzelf op de berg plaatsen, waar de sporen visueel op worden voorgesteld. Op deze manier zijn ze de leider van hun leerproces en bepalen ze zelf hoeveel hulp ze nodig hebben. Wanneer een leerling of leraar merkt dat hij, de leerling, zichzelf te hoog of te laag heeft ingeschat, kan hij zichzelf nog steeds van berg veranderen om zo meer of minder ondersteuning te krijgen. Doordat ik gebruik maak van een talent op de ID's kunnen de leerlingen tijdens deze fase ook hulp of raad aan andere leerlingen vragen.

Stap 4: Reflecteren

Wanneer een leerling zich van berg verplaatst dan komt dit doordat hij gereflecteerd heeft over zijn eigen kunnen. De leerling zal gedurende de week moeten terugblikken op de activiteiten aan de hand van reflectiemethoden (self-, co- en peer-assessment of een reflectiegesprek met de leraar). De keuze die de leerling maakt in reflectiemethoden visualiseert hij op zijn schuifje aan de hand van het bijhorende pictogram. Binnen deze reflectie dient u niet enkel rekening te houden met het eindproduct, maar ook met het proces dat de leerling doorlopen heeft. Via deze reflectie laat u de leerlingen hun leerproces duidelijk in beeld brengen om zo samen met hen na te gaan wat er goed ging, wat er mis gelopen is tijdens de opdracht en wat hier de oorzaken van kunnen zijn.

3.2.4 Overgang tussen de verschillende bergen

Om van berg een naar berg twee te gaan, moet de leerling (tweede graad) voldoen aan volgende criteria met betrekking tot zelfsturing en reflectie:

- de leerling kan onder begeleiding van de leerkracht leerdoelen opsommen en verwoorden;

- de leerling kan onder begeleiding van de leerkracht een aanpak kiezen en deze gebruiken;
- de leerling kan onder begeleiding van de leerkracht een planning maken;
- de leerling kan onder begeleiding van de leerkracht succescriteria opstellen met betrekking tot de opdracht;
- de leerling kan aangeven wanneer er moeilijkheden zijn;
- de leerling kan zich onder begeleiding van de leerkracht bij moeilijkheden heroriënteren en hulp zoeken;
- de leerling kan onder begeleiding van de leerkracht een planning volgen;
- de leerling kan onder begeleiding van de leerkracht reflecteren over zijn leerproces en eindproduct;
- de leerling kan onder begeleiding van de leerkracht zijn eindopdracht koppelen aan de vooropgestelde succescriteria;
- en de leerlingen kan onder begeleiding van de leerkracht een aantal verbeterpunten opsommen en hier rekening mee houden tijdens een volgende opdracht of probleemstelling.

Om van berg twee naar berg drie te gaan, moet de leerlingen (tweede graad) voldoen aan volgende criteria met betrekking tot zelfsturing en reflectie:

- de leerling kan leerdoelen opsommen en verwoorden;
- de leerling kan volledig zijn eigen aanpak kiezen en deze gebruiken;
- de leerling kan volledig zelfstandig een planning maken;
- de leerling kan succescriteria opstellen met betrekking tot de opdracht;
- de leerling kan aangeven wanneer er moeilijkheden zijn;
- de leerling kan zich bij moeilijkheden heroriënteren en hulp zoeken;
- de leerling kan zijn planning volgen;
- de leerling kan zelfstandig reflecteren over zijn leerproces en eindproduct;
- de leerling kan zijn eindopdracht koppelen aan zijn vooropgestelde succescriteria;
- en de leerlingen kan zelf een aantal verbeterpunten opsommen en hier rekening mee houden tijdens een volgende opdracht of probleemstelling.

De bovenstaande criteria gelden voor zowel de tweede als de derde graad. Op termijn is het wel de bedoeling dat de leerlingen van de derde graad doorstromen naar de onderstaande criteria.

Om van berg een naar berg twee te gaan, moet de leerling (derde graad) voldoen aan volgende criteria met betrekking tot zelfsturing en reflectie:

- de leerling kan leerdoelen opsommen en verwoorden;
- de leerling kan volledig zijn eigen aanpak kiezen en deze gebruiken;
- de leerling kan volledig zelfstandig een planning maken;
- de leerling kan succescriteria opstellen met betrekking tot de opdracht;
- de leerling kan aangeven wanneer er moeilijkheden zijn;
- de leerling kan zich bij moeilijkheden heroriënteren en hulp zoeken;
- de leerling kan zijn planning volgen;
- de leerling kan zelfstandig reflecteren over zijn leerproces en eindproduct;
- de leerling kan zijn eindopdracht koppelen aan zijn vooropgestelde succescriteria;
- en de leerlingen kan zelf een aantal verbeterpunten opsommen en hier rekening mee houden tijdens een volgende opdracht of probleemstelling.

Om van berg twee naar berg drie te gaan, moet de leerlingen (derde graad) voldoen aan volgende criteria met betrekking tot zelfsturing en reflectie:

- de leerling kan eigen voorkennis activeren en koppelen aan nieuwe begrippen;

- de leerling kan onder begeleiding van de leerkracht mogelijke hiaten in de voorkennis opvullen;
- de leerling kan succescriteria opstellen met betrekking tot de opdracht en kan deze verantwoorden;
- de leerling kan volledig zijn eigen aanpak kiezen en deze gebruiken;
- de leerling kan volledig zelfstandig een planning maken en uitvoeren;
- de leerling kan bij moeilijkheden wijzigingen maken in zijn planning;
- de leerling kan aangeven wanneer er moeilijkheden zijn en hier gepast op reageren;
- de leerling kan zelfstandig terugblikken op zijn leerproces en eindproduct;
- de leerling kan nagaan of hij zijn vooropgestelde succescriteria behaald heeft;
- de leerling kan zelfstandig bepalen of hij goed heeft ingespeeld op moeilijkheden en uiteindelijk zijn vooropgestelde leerdoelen heeft behaald;
- de leerling kan vanuit feedback eigen sterktes en zwaktes aangeven voor, tijdens en na de opdracht;
- en de leerling kan zelfstandig het verband leggen tussen zijn leerproces en de mogelijke probleemcontexten.

3.2.5 Variant 1: het bloemensysteem

De leden van het onderzoekend team in Diest willen niet werken met het bergmodel omdat er in de klassen, waar het model gebruikt zal worden, nog te vaak onderling vergeleken wordt door de leerlingen. Omwille van deze reden heb ik dit idee verwerkt in een ander model, het concept blijft wel ongewijzigd, het neemt enkel een andere vorm aan. Ik heb voor hen een bloem ontwikkelt die in bloei komt te staan doorheen de leerling zijn schoolloopbaan. Dit stellen we visueel voor aan de hand van hevige en zachte kleuren. We werken hier niet met opdrachten maar met competenties.

De leerlingen krijgen nog steeds een weekplanning met daarop taken en toetsen die ze moeten maken. Deze weekplanning moeten ze afwerken tijdens de lessen en moeten afgewerkt zijn voordat ze een nieuwe weekplanning krijgen. De leerlingen zullen voor het uitvoeren van een opdracht, met oog op het ontwikkelen van een competentie, een bloemblaadje kiezen:

- geel bloemblaadje: deze inschaling komt overeen met bergtop een van het bergmodel. De leerling geeft zelf aan dat hij voor deze opdracht veel begeleiding en hulp nodig heeft van de leraar. Deze leerlingen volgen steeds de lessen in de instructieruimte en krijgen meer ondersteuning tijdens het proces, zoals een uitgewerkt stappenplan. De te behalen competentie vormt nog een werkpunt voor de leerling.
- licht paars bloemblaadje: deze inschaling komt overeen met bergtop twee van het bergmodel. De leerling geeft zelf aan dat hij al wat voorkennis heeft om de opdracht te maken, maar dat deze nog onvoldoende is om zelfstandig te werken. De leerling volgt de instructie of de uitleg van de opdracht mee in de instructieruimte en mag deze ruimte verlaten wanneer hij alles goed begrepen heeft. De te behalen competentie wordt nipt onvoldoende beheerst door de leerling.
- fluorescerend groen bloemblaadje: deze inschaling komt overeen met bergtop drie van het bergmodel. De leerling geeft zelf aan dat hij de leerstof voldoende beheerst om de opdrachten volledig zelfstandig te maken en kan indien nodig hulp bieden aan leerlingen uit spoor een of spoor twee. Voor de leerlingen die zich inschatten in spoor drie kan u het leerproces ondersteunen door het opgeven van de OVUR-fases. De te behalen competentie wordt voldoende beheerst door de leerling, maar heeft wel nog oefenmomenten nodig om extra open te bloeien.
- fluorescerend blauw bloemblaadje: de leerling geeft aan dat hij deze competentie niet meer moet inoefenen omdat hij deze al voldoende beheerst. Dit is een extra inschaling die ik erbij gevoegd heb. De leerling blinkt uit in deze competentie en heeft geen

oefenmomenten meer nodig. Hij heeft de competentie zich al volledig eigen gemaakt om hem te kunnen gebruiken in levensechte situaties.

Ook hier is deze inschaling van groot belang. De inschaling van de leerlingen over deze bloemblaadjes is een belangrijke fase binnen de zelfsturing en kan ook het best gebeuren in samenspraak met de leraren. Wanneer de leerlingen meer vertouwd zijn met de werkwijze en de leraar ziet dat de inschaling in het spoor vlot en juist verloopt, dan kan de leraar de leerlingen meer loslaten en zichzelf laten inschalen bij het juiste bloemblaadje. Het onderzoekend team wil naar de toekomst toe ook afstappen van het klassieke puntensysteem. De kleuren van de bloemblaadjes kunnen hierbij ook dienen als evaluatiesysteem. We kunnen de kleuren ook een symbool geven en zo doortrekken naar de rapporten van de leerlingen. Op deze manier vergroot je de samenhang tussen de verschillende onderdelen binnen het onderwijs en wordt de samenhang ook duidelijker voor de leerlingen.

Iedere leerling krijgt zijn eigen bloemknopje. In dit bloemknopje schrijft de leerling zijn naam en kleef er een foto van zichzelf in. Wat ook niet onbelangrijk is, is dat er bij aanvang van het schooljaar een kernkwaliteitspel gespeeld wordt door de leerlingen onder leiding van de leraren. De kernkwaliteiten of talenten die hieruit komen voor een leerling, geeft hij ook een plaats in zijn bloemknopje. Op deze manier wil ik weergeven wat zijn talenten zijn en wat we bij die persoon optimaal kunnen benutten tijdens de lessen. Rond deze bloemknopjes hangen de bloemblaadjes voor de te behalen competenties. Er zal in het lokaal ook een groene vilt- of kurkmuur voorzien worden, dit moet nog besproken worden met de leden van het onderzoekend team. Hierop zullen de bloemknopjes met bloemblaadjes gekleefd worden met velcro of punaises. Op deze manier symboliseren we de groei van iedere leerling. Het doel van het bloemensysteem is om een bloemperk te creëren met allemaal bloemen die in volle bloei staan en dus met andere woorden hevige kleuren hebben.

Overgang tussen bloemblaadjes voor de leerlijn van zelfsturing met reflectie

De overgang voor zelfsturing en reflectie tussen de bloemblaadjes gebeurt hetzelfde als de overgang tussen de bergtoppen. De overgang van bergtop een naar bergtop twee komt overeen met de overgang van het geel bloemblaadje naar het licht paars bloemblaadje. De overgang van bergtop twee naar bergtop drie komt overeen met de overgang van het licht paars bloemblaadje naar het fluorescerend groen bloemblaadje. Het grote verschil hier met het bergmodel is dat er een extra inschaling is, het fluorescerend blauw bloemblaadje. Dit blaadje symboliseert de volgroeidheid voor een competentie. Dit wil zeggen dat de competentie behaald is en dus afgerond kan worden.

Voorbereiding op het bloemensysteem

Dit bloemensysteem zal pas vanaf volgend schooljaar (2018-2019) worden uitgetest binnen de school. Van daaruit wordt er dan beslist of ze het systeem invoegen voor heel de community VVZ. Ook al wordt het systeem dit schooljaar (2017-2018) niet uitgetest, toch vind ik het belangrijk dat we de leerlingen voldoende voorbereiden en klaar maken voor deze verandering(en). De klasgroep waar het systeem getest zal worden zet zich extreem af tegen de veranderingen die op komst zijn, ik denk bijvoorbeeld aan het invoegen van de weekplanningen dit schooljaar. Om hen voor te bereiden op de veranderingen en om de weerstand hiertegen te verkleinen, hebben we de leerlingen al laten werken met kernkwaliteiten. We hebben de leerlingen een bloem laten opstellen met kernkwaliteiten voor een andere leerling. De leerling moest een papiertje uit een doosje nemen. Op dit papiertje staat de naam van de klasgenoot waarvoor hij de bloem moest opstellen. Hierbij was het vooral de bedoeling om de algemene klassfeer een beetje op te krikken en de leerlingen enkel het positieve te laten benoemen.

Helemaal aan het einde van het schooljaar zal ik samen met de leerlingen achterhalen wat hun noden zijn naar volgend schooljaar toe. Dit doe ik aan de hand van groene blaadjes. Deze blaadjes krijgen ook een plaats binnen het bloemensysteem, ze komen aan de onderkant te staan van de vilt- of kurkmuur. Ze worden hier geplaatst omdat deze blaadjes met hun noden de basis vormen om hun groei te stimuleren en te bevorderen. Wanneer er niet tegemoet gekomen wordt aan hun noden dan is er geen optimale groeikans voor de leerlingen mogelijk. Omwille van deze reden vind ik het belangrijk dat we hier voldoende bij stilstaan en dat we de leerlingen op deze manier ook inspraak geven in de veranderingen

3.2.6 Variant 2: het bergmodel binnen duaal leren

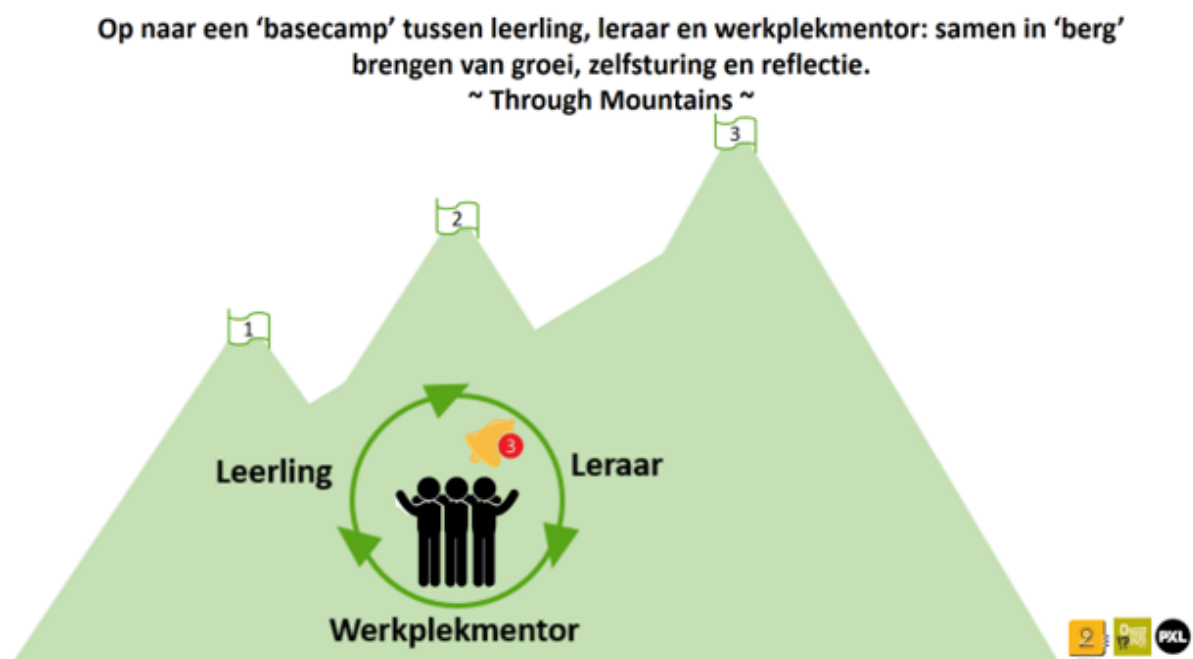
Duaal leren is een geïntegreerd traject in het secundair onderwijs waarin werken en studeren gecombineerd worden. Duaal leren is met andere woorden het leren op de werkplek. Jongeren leren hierbij de meeste vaardigheden aan via het werken en meedraaien op de werkplek. De leerlingen vertoeven over het algemeen vier dagen op de werkplek en een dag op school.

Ik heb via mijn opleiding voor het vak PAV kennisgemaakt met het duaal leren en ben hier enorm in gepassioneerd geraakt. Via mijn lector en promotor, Inge Placklé, kreeg ik te horen dat er een wedstrijd georganiseerd werd om het duaal leren te verbeteren. Ik heb in samenspraak met twee medestudenten het bovenstaande concept ingediend, aangezien ik hier veel potentieel in zie, ook binnen het duaal leren. Ik heb dit idee aangepast aan de wedstrijd en het duaal leren. Dit idee is ideaal voor het duaal leren omdat het de communicatie tussen de drie actoren optimaliseert. Bij duaal leren is het belangrijk dat deze communicatie er is en optimaal fungeert tussen de drie actoren binnen het duaal leren. Het is belangrijk dat de leerlingen, de leerkrachten en de werkplekmentoren samen de verantwoordelijkheid voor het leren opnemen. Dat is geen evidentie, daar ben ik mij van bewust. Zelfs binnen scholen zien we vaak dat bijvoorbeeld leerkrachten praktijk en algemene vakken nog niet gezamenlijk de verantwoordelijkheid opnemen. Bij duaal leren worden ook de sectoren erg belangrijke partners. We moeten op zoek gaan naar een ruimte waar de leerlingen, én leerkrachten, én de werkplekmentoren elkaar kunnen ontmoeten en in een échte dialoog met elkaar kunnen gaan. Er zijn geen beroepen meer waarbij u van leerlingen uit het BSO kan verwachten dat ze zomaar uitgevoerd kunnen worden. Leerlingen moeten leren zelf hun eigen leer- en werkproces in handen te nemen. Dit moeten ze geleidelijk aan opbouwen. Zo ook moeten ze leren reflecteren over situaties die zich voordoen tijdens hun stages. Dit kan door reflectieve dialogen te voeren met uw leerling. Hiermee bedoel ik een echt gesprek met de leerling over zijn ervaringen. Dit kan ervoor zorgen dat deze ervaringen ook echte leermomenten worden. Die échte gesprekken mét de leerlingen zien we nog veel te weinig terugkomen in het onderwijs. In deze app hebben we een ruimte voorzien die de communicatie tussen de drie actoren bevordert. We spreken hier van een basecamp. In dit basecamp staan communicatie, reflectie en zelfsturing centraal. In dit basecamp kunnen zowel de leerling, leerkracht als werkplekmentor de groei van de leerling bekijken en eventueel bijsturen met gerichte feedback. Ook is het zo dat in onze app alle actoren een signaal kunnen geven dat ze nood hebben aan een gesprek. Op deze manier willen we de drempel om hulp te vragen verlagen en hopen we dat de leerlingen sneller hulp vragen bij ernstige problemen. Er kan op ieder moment een reflectiegesprek aangevraagd worden en uitgevoerd worden. Hier wil ik weer even benadrukken dat het gaat over een reflectiegesprek met de leerling en niet over de leerling, enkel zo kunnen zijn ervaringen leerervaringen worden en kunnen ze bijdragen tot de groei van de leerling. Via ons idee kunnen we dus met andere woorden naast de communicatie ook de zelfsturing en de reflectie 'makkelijker' realiseren.

Vooraf het leven van de leerling ziet er met het gebruik van deze app een beetje rooskleuriger uit. Wij, leerkrachten, zetten onze leerlingen steeds centraal en willen inzetten op hun groei.

Om zijn ontwikkeling/groei zo optimaal mogelijk te laten verlopen, moeten we voor hen krachtige leeromgevingen vorm geven. Dit kan de leerkracht, noch de werkplekmentor, in zijn eentje. Hiertoe moeten de werkplekmentor, én de leerkrachten, én natuurlijk de leerling, samenwerken om te kijken hoe ze die leeromgeving samen krachtig kunnen maken. Via onze app willen we een gezamenlijke ruimte creëren, om die leeromgeving samen te realiseren en samen te bepalen hoe de groei er voor een leerling uit ziet en hoe we die kunnen ondersteunen. We ontmoeten elkaar hiervoor in ons “basecamp”. We leggen hier samen de focus op de groei van de leerling. Die groei bindt ons en zorgt ervoor dat de school én de sectoren nauwer naar elkaar toe groeien. Er worden dus bruggen gelegd vanuit een gezamenlijke bekommernis om het leren van de leerling. Tegelijkertijd leren school en werkveld elkaar beter kennen en elkaar ten volle waarderen, waar opnieuw de leerling bij wint. In het basecamp wordt gezocht naar oplossingen om samen het leren van de leerling te verbeteren. Dit zoekproces op zich samen doorlopen is erg leerrijk voor alle deelnemers, voor zowel leerkrachten, werkplekmentoren als leerlingen. Niet alleen het leven van de leerlingen zal er rooskleurige uitzien, maar ook dat van de werkplekmentor en de leerkracht op school zal een beetje beter worden. Zij hebben namelijk op ieder moment een overzicht van de behaalde competenties en de competenties die nog nagestreefd moeten worden. Doordat de communicatie makkelijker verloopt of verbetert kan de school en de werkplek hier continu op bijsturen en op reflecteren. Ook de leerling heeft een centrale rol in het bijsturen en reflecteren van zijn eigen leerproces en het samen bepalen van nieuwe uitdagingen/doelen en wegen daarnaartoe. Er zijn verschillende wegen om tot de top te geraken! Ik geloof erin dat elke leerling kan groeien en leg daarbij de berg hoog, maar de ondersteuning die we bieden moet ervoor zorgen dat onze leerlingen er geraken en willen blijven klimmen. De stem van de leerling over hun traject is hierbij een belangrijk aspect. We benadrukken hierbij het eigenaarschap van de leerling over zijn eigen leerweg.

Figuur 9: Samenvattende afbeelding Through Mountains, 2018, F. Waeckens

Mijn doorlopen traject binnen de wedstrijd ideaal dual

Toen ik het idee had ingediend kreeg ik na ongeveer drie weken te horen dat het idee geselecteerd was en mocht deelnemen aan de regionale selecties te Wilderen. Hier namen we de wildcard in ontvangst en mochten we rechtstreeks door naar het Vlaams event in het Vlaams Parlement te Brussel. Op 8 mei 2018 vond de finale plaats en werden we extra in de

bloemetjes gezet met een educatief lessenkast ter waarde van 1000 euro. De hoofdprijs hebben we helaas niet gewonnen omdat het ICT-onderdeel nog onvoldoende ontwikkeld is. Hier wil ik na mijn opleiding, als het wat minder druk is, zeker werk van maken. Ik denk echt dat ons idee het duaal leren en het onderwijs in het algemeen positief kan beïnvloeden. Het hele traject dat ik heb afgelegd was een rollercoaster met veel hoogtepunten. Zo heb ik bijvoorbeeld mogen spreken in het Vlaams Parlement over mijn passie, heb ik contact gehad met vele grootnamen binnen het onderwijs en dergelijke zoals Hilde Crevist, Raymonda Verdyck, Dirk Kooreman, Sven Brouwers, ... Het was met andere woorden een eer om te mogen deelnemen aan de wedstrijd van Ideaal Duaal.

3.2.7 Wat is er materieel nodig voor deze modellen?

Indien u zelf aan de slag wenst te gaan met een van bovenstaande modellen dan heeft u verschillende materialen nodig. Hieronder geef ik u een overzicht van de nodige materialen en eventueel invullingen en tips per model.

Bergmodel

Voor het bergmodel heb ik niet al het materiaal uitgewerkt, aangezien ik dit model heb moeten hervormen. Moest u toch interesse hebben om het bergmodel te gebruiken dan kan u de berg samen met uw leerlingen ontwikkelen aan de hand van een lessenkast. In deze kast zullen uw leerlingen de berg zelf tot stand brengen. Dit gebeurt door berekeningen, schetsen, ramingen... en u kan eventueel samenwerken met de beroepsrichtingen. Op deze manier betreft u uw leerlingen beter bij de veranderingen en het lesgebeuren én zal de motivatie en eigenaarschap verhogen.

U heeft nodig:

- Werkkast (nog zelf te ontwikkelen)
- ID's voor leerlingen
- Wasknijpers
- Koord
- Hout
- Brievenbus
- Kastjes met schuiven
- Pictogrammen (nog zelf te ontwikkelen)
- Poster met pictogrammen (nog zelf te ontwikkelen)
- Gelamineerd exemplaar van de berg
- Lamineerapparaat
- Schaar

Bloemensysteem

Voor dit systeem heb ik wel al het nodige materiaal ontworpen. Het ontworpen materiaal kan u terugvinden in de bijlagen.

U heeft nodig:

- Bloemensysteem met knop, blaadjes en legende op A3 geprint

- Bloemen voor kernkwaliteiten
- Groene noodblaadjes
- Sjabloon weekplanning
- Vilt- of kurkmuur
- Velcro of punaises
- Lamineerapparaat
- Schaar

3.3 Reflectieve dialogen voeren met leerlingen

Omdat ik opgemerkt heb tijdens mijn stage en praktijkervaring dat er nog heel weinig reflectiegesprekken gevoerd worden met de leerlingen en omdat de leraren aangeven dat ze dit nog heel moeilijk vinden, heb ik besloten om een kijkwijzer uit te werken in de vorm van een bundeltje. Voor het maken van deze kijkwijzer heb ik mij laten inspireren op een bundeltje dat ik heb gekregen van mijn promotor, Inge Placklé. Dit bundeltje werd ontwikkeld aan de lerarenopleiding van VUB.

In mijn kijkwijzer reik ik handvaten aan aan leraren om een reflectieve dialoog te voeren met de leerlingen. Ik heb mij hiervoor gebaseerd op het GRROW-model en de zeven coachvaardigheden van J. Clement, die ik in mijn verkennend onderzoek reeds besproken heb. Mijn kijkwijzer bevat dit GRROW-model en de zeven coachvaardigheden met extra invulling gericht op de leraar en zijn leerling. Ik reik in mijn kijkwijzer ook nog manieren aan om een goed gesprek te voeren met leerlingen. Deze verschillende manieren geef ik vorm aan de hand van de ezelsbruggen van K. Mattheeuws. Ook formuleer ik op de laatste bladzijde van deze kijkwijzer nog enkele algemene tips voor zowel de leraar als de leerling.

Figuur 10: Kijkwijzer reflectieve dialogen, 2018, F. Waeckens

Besluit

In dit eindwerk heb ik in functie van mijn opleiding en in functie van het onderzoekend team een onderzoeksplan uiteengezet met als hoofddoel om de zelfsturings- en reflectievaardigheden te verhogen bij BSO-leerlingen. Mijn onderzoeksvraag luidde: “Hoe verhoog je de zelfsturings- en reflectievaardigheden bij BSO-leerlingen?”.

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden heb ik onderzocht wat zelfsturing en reflectie nu precies zijn en hoe u dit het best kan opbouwen. Om zelfsturingsvaardigheden op te bouwen is het belangrijk dat de leerlingen leren reflecteren of terugblikken op situaties en gebeurtenissen. Deze twee vaardigheden kan u opbouwen aan de hand van de leerlijn die hiervoor ontwikkeld is, maar het mag niet gehanteerd worden als een keurslijf. De modellen die ik in dit eindwerk heb gepresenteerd, ondersteunen tevens de zelfsturing van het leerproces.

Wat mij ook verbaasde was dat er nog veel te weinig reflectiegesprekken worden gevoerd in ons huidig onderwijsstelsel. Hier pleiten we ervoor dat u als leraar echte gesprekken met uw leerlingen houdt. Zo een reflectiegesprek kan u voeren aan de hand van het GRROW-model en de zeven bijhorende basisvaardigheden. U kan hiervoor steeds beroep doen op de kijkwijzer die ik in dit werk heb ontwikkeld.

Het doel van deze bachelorproef was enerzijds om binnen het onderzoekend team van Koninklijk Technisch Atheneum II te Diest handvaten uit te werken om de zelfsturings- en reflectievaardigheden te verhogen bij onze leerlingen. Hiervoor ondernemen wij volgend schooljaar stappen met het bloemensysteem. Dit systeem zal een plaats krijgen binnen de community Voeding-Verzorging. De leerlingen van de community werden dit schooljaar wel al voorbereid en klaargestoomd voor deze grote verandering(en). Anderzijds heeft dit eindwerk ook als doel om leraren, zowel praktijkvakken als algemene vakken, in het BSO te inspireren en te stimuleren om zelfsturing en reflectie een plaats te geven binnen de lessen. Het is belangrijk om reflectieve dialogen te voeren met uw leerlingen. Laten we samen die uitdaging aangaan.

Ik hoop dat ik u alvast mee heb in mijn verhaal en dat u aan de slag gaat met deze informatie binnen uw lespraktijk.

Literatuurlijst

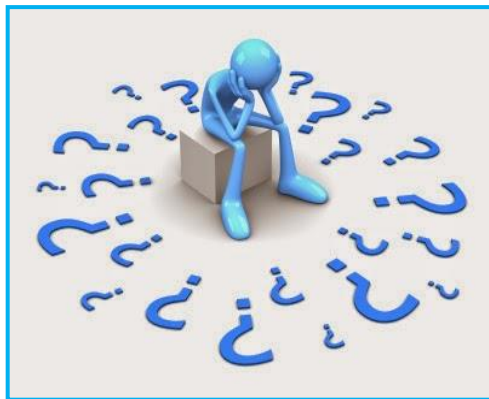
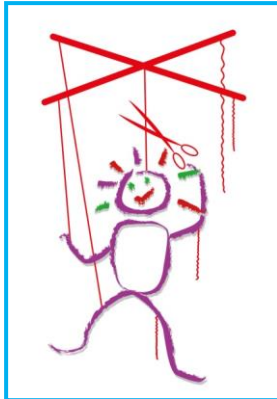
- A.J. Korthagen, F. (2014, maart). Een softe benadering van reflectie helpt niet. *Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 35(1), 05-14. Geraadpleegd van <http://www.magix-website.com/mppo19/50/47D/47DDB7E006CE11E4BB41567752D9497D.pdf>
- Engels, N., Consuegra, E., Bogaert, I., Depraetere, H., & Willegems, V. (2017). Leerlijn reflecterend en onderzoekend handelen [Handleiding]. Geraadpleegd op 10 april 2018, van https://student.vub.be/sites/vub/files/1718_-_handleiding_llroh-compressed.pdf
- Govaerts, S. (2018, 5 juni). Zelforganiserende teams maken leerlingen beter. Geraadpleegd op 8 juni 2018, van <https://www.klasse.be/134767/zelforganiserende-teams-maken-leerlingen-beter/>
- Hoe gebruik ik de reflectiecirkel van Korthagen? (2011, 17 mei). Geraadpleegd op 3 april 2018, van <http://www.arteveldehogeschool.be/Studielicht/node/95>
- Hoeffgen, M. (2006, januari). Kernreflectie als kompas. *leren in ontwikkeling*, 6(1/2), 22-27. Geraadpleegd van <https://www.leren-creeren.nl/2006%20Hoeffgen,%20M%20Kernreflectie%20als%20kompas%20Leren%20in%20ontwikkeling.pdf>
- Instituut voor positieve psychologie. (2018, 7 maart). Korthagen Reflectiemodel & Ui model: Een Praktijkgerichte Uitleg. Geraadpleegd op 6 mei 2018, van <https://www.ivpp.nl/korthagen-reflectiemodel/>
- Morren, S. (2015, 8 juni). Top down of bottom up? Geraadpleegd op 10 april 2018, van <http://www.medischondernemen.nl/praktijkmanagement/top-down-of-bottum-up>
- Mostert, B. (2013, 30 juli). Wat is zelfsturing? Geraadpleegd op 5 december 2017, van <https://www.effectory.nl/kennis/themas/wat-is-zelfsturing/>
- Slagter, M., Meijering, F., Jacobs-Moonen, I., Landeweerd, R., & Meyer, O. (2004). *De Gepassioneerde Professional*. Assen, Nederland: Van Gorcum.
- Steunpunt Diversiteit & Leren. (z.d.). Krachtige leeromgeving. Geraadpleegd op 15 maart 2018, van <http://www.steunpuntdiversiteitenleren.be/themas/krachtige-leeromgeving>
- Studiedag: "in de kijker" workshop: de ergotherapeut als coach [Powerpoint presentatie]. (2014, 30 januari). Geraadpleegd op 10 april 2018, van http://www.arteveldehogeschool.be/ahsgezondheidszorg/ergotherapie/kronkels/wp-content/uploads/2017/06/140130_WS_5_Inspirerend-coachen-studiedag-30012014.pdf
- Timmermans, M., & Van Velzen, C. (2017). *Kennisbasis Lerarenopleiders*. Geraadpleegd van <http://www.lerarenopleider.nl/velon/wp-content/uploads/2017/11/KBkatern4printfile.pdf>
- Van Nistelrooij, A., & Ten Ham, L. (2006, december). De balans tussen sturing en zelfsturing. Geraadpleegd op 5 december 2017, van <http://www.avannistelrooij.nl/wp/wp-content/uploads/2014/07/Van-Nistelrooij-Ten-Ham-2006-sturing-en-zelfsturing.pdf>

Geraadpleegde werken

- Bolks, T. (2009). *Zelfsturing gaat niet vanzelf. Bevordering van Zelfsturing met betrekking tot de Stage bij Studenten van de Pedagogische Academie Basisonderwijs*. Geraadpleegd van <http://dspace.ou.nl/bitstream/1820/2155/1/OWTBolks-29092009.pdf>
- Clement, J. (z.d.). De leeromgeving: onze kijk op coachen. Geraadpleegd op 6 mei 2018, van https://www.ucll.be/sites/default/files/documents/lerarenopleiding/BAKO_BALO_Hasselt/OPLEIDINGSVISIE_PROGRAMMA/160928_kijk_op_coachen.pdf
- Clement, J. (2008). *Inspirerend coachen: de kunst van dynamisch en uitdagend communiceren*. Tielt, België: Lannoo campus.
- Dochy, F., Heylen, L., & Van de Mosselaer, H. (2000). *Coöperatief leren in een krachtige leeromgeving*. Leuven, België: Acco.
- Evelien, F., & Korthagen, F. (2015). *Practicing Core Reflection*. Oxfordshire, Verenigd Koninkrijk: Routledge.
- GROW coaching model. (z.d.). Geraadpleegd op 6 mei 2018, van <https://www.yourcoach.be/coaching-tools/grow-coaching-model.php>
- Kim, Y., Korthagen, F., & Greene, W. (2013). *Teaching and Learning from Within*. Oxfordshire, Verenigd Koninkrijk: Routledge.
- Kim, Y., Korthagen, F., & Greene, W. (2015). *Teaching and Learning from Within*. Oxfordshire, Verenigd Koninkrijk: Routledge.
- Lamers, C. (2014). Onderwijstips: Reflectiegesprekken voeren. Geraadpleegd op 3 april 2018, van <https://www.deltatrainingen.nl/onderwijstips/104-reflectiegesprekken-voeren>
- Lerarenredactie. (2011, 12 juli). Kernreflectie: begrip in communicatie. Geraadpleegd op 6 mei 2018, van <https://www.leraar24.nl/kernreflectie-begrip-in-communicatie/>
- Model Korthagen. (z.d.). Geraadpleegd op 8 januari 2018, van <http://reflectiesite.nl/model-korthagen/#.WxzZLO6FOUI>
- Onderzoekende school. (2014). Onderzoekende school [Video]. Geraadpleegd op 5 december 2017, van <https://vimeo.com/97716550>
- Raemdonck, I. (2009). Zelfsturend leren en de invloed van individuele en contextuele factoren. *Develop*, 2009(4), 39-47. Geraadpleegd van http://josephkessels.com/sites/default/files/develop_2009-4.pdf#page=39
- Smidts, D. (2018). *zelfsturing in de klas*. Amsterdam, Nederland: Nieuwezijds UAntwerpen. (z.d.). Tip 10: Een zelfreflectie schrijven en beoordelen aan de hand van de zelfreflectiecyclus van Korthagen. Geraadpleegd op 3 april 2018, van <https://www.uantwerpen.be/nl/centra/expertisecentrum-hoger-onderwijs/didactische-info/onderwijstips-chronologisch/tip-10/>
- UniversiteitUtrecht. (z.d.). Zelfreflectie. Geraadpleegd op 8 januari 2018, van <https://www.uu.nl/feedbackinstrumenten-en-reflectie/reflectie/zelfreflectie>
- Van Gestel, C. (2015, 9 september). Het geven van feedback op basis van krachtgericht coachen. Geraadpleegd op 3 april 2018, van <https://corrievangestel.wordpress.com/2015/09/09/het-geven-van-feedback-op-basis-van-krachtgericht-coachen/>
- Van Herpen, M. (2008). *Coachen naar talenten in zorgbespreking*. Geraadpleegd van <https://www.provincieantwerpen.be/content/dam/provant/doe/provinciaal-vormingscentrum/pdf/Accent%20op%20talent%20tijdens%20kindbespreking%20in%20een%20zorgteam%20tg.pdf>
- Vandenbussche, L. (2010). *ZELFREGULEREND LEREN IN HET LAGER ONDERWIJS: EEN STUDIE NAAR DE REALISATIE DOOR DE LEERKRACHT EN DE BEÏNVLOEDENDE FACTOREN HIERBIJ*. Geraadpleegd van https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/460/246/RUG01-001460246_2011_0001_AC.pdf

Bijlagen

Bijlage 1: materiaal focusgroep

If you learn
self-control,
you can master
absolutely
ANYTHING.

Laten we elkaars
mening respecteren,
hoe fout die van jou
ook is.

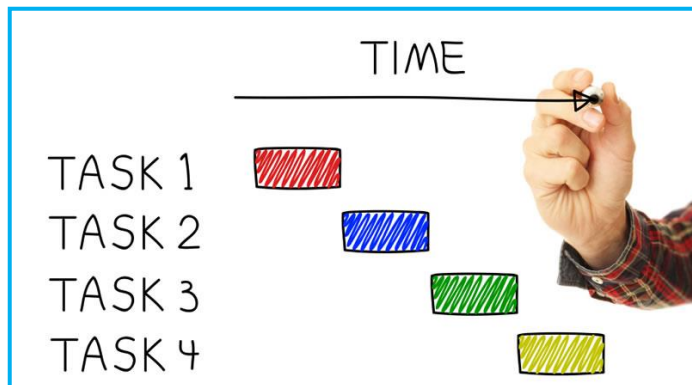

**HOVEEL VRIJHEID
VAN MENINGSUITING
PAST ER
IN EEN TEKSTWOLKJE**

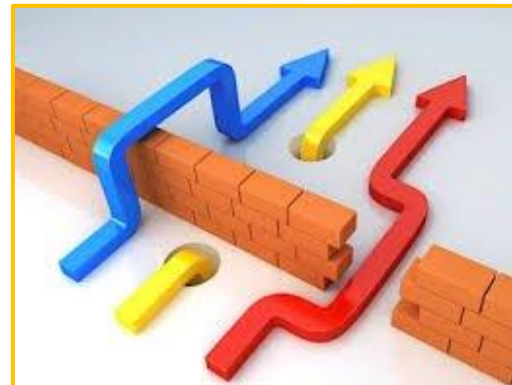
Loesje

Photo: iStock ©2015 EA Artcom www.loesje.nl

**BE PART
OF THE
SOLUTION ✓**

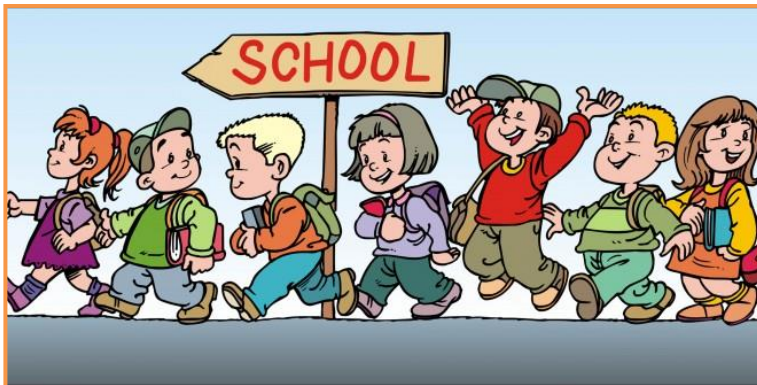

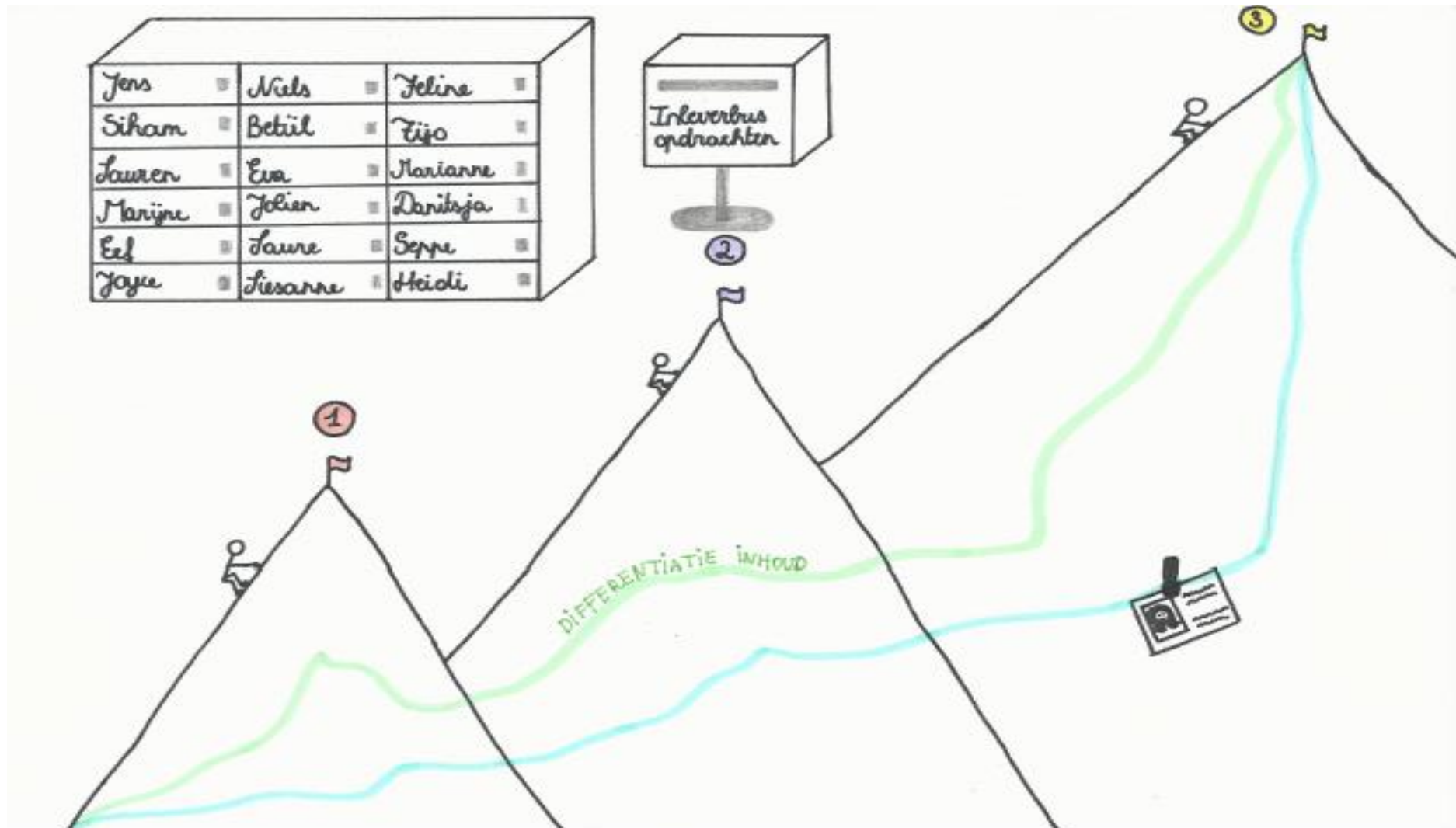

Bijlage 2: schets bergmodel

Bijlage 3: ID voor leerlingen

Naam: .....

Talent(en):

Bijlage 4: schets bloemensysteem

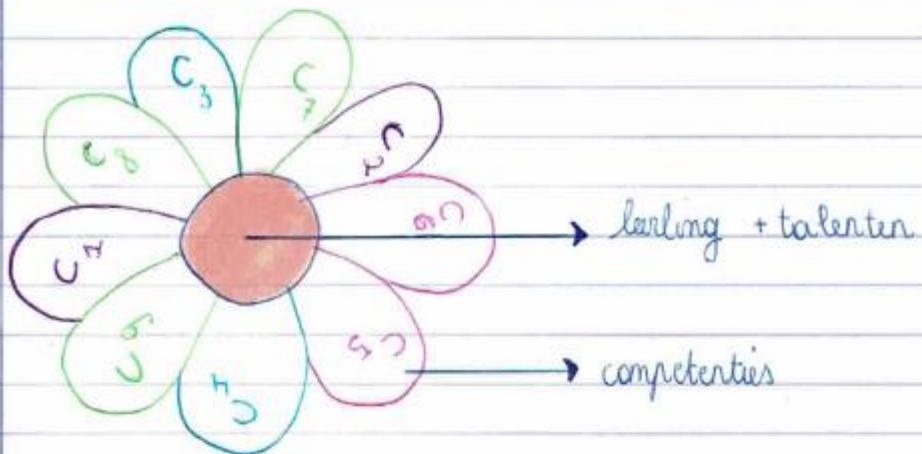
Bloemensysteem

* Kleurencode haalbaarheid

- werkpunt
- niet onvoldoende
- voldoende
- uitblinken

} hoe feller de kleur, hoe beter de "score".

* Onderdelen bloem

* Zelfsturing en sporen

- kleur bloemblaadjes = spoor
  - ↳ voor opdracht zelf blaadje kiezen
  - + spoor volgen
  - ↳ na opdracht reflecteren + kleur veranderen
- doel = bloemperk met allemaal felle bloemen

* Evaluatiesysteem

- kleuren = symbool geven
  - ↳ doortrekken rapporten

Bijlage 5: legende bloemensysteem

 Competentie is behaald

 Spoor 3

 Spoor 2

 Spoor 1

Feline Waeckens Op naar een basecamp: samen in berg brengen van groei, zelfsturing en reflectie

Bijlage 7: groene nood blaadjes

Bijlage 8: uitwerking bloemensysteem

Competentie ...:

Competentie ...:

Competentie ...:

Competentie ...:

Bijlage 9: bergmodel dual leren

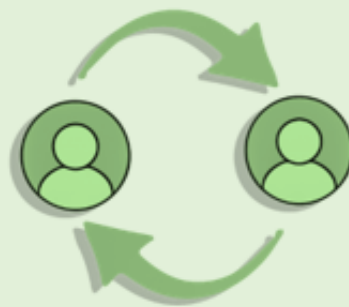
Op naar een 'basecamp' tussen leerling, leraar en werkplekmentor: samen in 'berg' brengen van groei, zelfsturing en reflectie.

~ Through Mountains ~

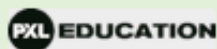

Bijlage 10: reflectieboekje

“Hoe voer ik een reflectieve dialoog met mijn leerlingen?”

Kijkwijzer gemaakt door F. Waeckens

GRROW-model

5 stappen met 7 vaardigheden

Goal

= *doel, droom, ideaalbeeld*

Laat uw leerling doelen formuleren.

Hulpvraagjes:

- *Wat wil je?*
- *Waarop wil je uitkomen (bij dit gesprek)?*
- *Hoe zou het zijn als dat zou lukken?*
- *Hoe kun je er het beste van maken?*
- *Wanneer zou je tevreden, opgelucht, blij zijn?*

Reality

= *de realiteit, de situatie, de context*

Verken de situatie en gevoelens van uw leerling op een beschrijvende manier.

Hulpvraagjes:

- *Hoe is de situatie?*
- *Wat hindert je?*
- *Hoe beleef je het?*
- *Welk gevoel houdt je tegen om de situatie aan te pakken?*

Resources

= de hulpmiddelen of krachtbronnen

Laat uw leerling hulpmiddelen verkennen in omgeving en in zichzelf.

Hulpvraagjes:

- *Wat zie je jezelf doen?*
- *Bij wie zou je hiervoor terecht kunnen?*
- *Waar zou je hulp kunnen vragen?*
- *Welke kracht van jezelf kan je gebruiken om aan de slag te gaan?*

Options

= de opties, wat je allemaal zou kunnen doen

Ga samen met uw leerling na wat de opties zijn en wat hij kan ondernemen.

Hulpvraagjes:

- *Wat zou je nog kunnen doen?*
- *Welke alternatieven zijn er?*
- *Wat zijn de voor- en nadelen hiervan?*
- *Wat zou je doen indien niets je tegenhield?*

Will

I can and I WILL.
Christel van der Wal

= actie, wat je effectief kan doen

Kom samen met uw leerling tot een werkelijke keuze of actie.

Hulpvraagjes:

- *Wat ga je nu effectief doen?*
- *Wanneer ga je dit doen?*
- *Wie kan je steunen als het lastig wordt?*
- *Wat zijn de vervolgstappen?*
- *Wat ga je concreet doen (neem agenda)?*

Exploreren en actief luisteren

Luister actief en wees oprecht nieuwsgierig tijdens het gesprek.

De drie hefbomen van exploratie:

- *Stel verkennende vragen.*
- *Vat samen en herformuleer.*
- *Geef gevoelsreacties en lok deze uit bij uw leerling.*

Waarderen en bekrachtigen

Durf te benoemen wat u bewondert of waardeert, maar heb ook oog voor de hindernissen van uw leerling.

Tips:

- *Spreek je overtuigingen uit*
- *Zeg het onmiddellijk en in kleine porties*

Betrokken controleren

Je geeft feedback omdat een ander het waard is. Heb het lef om tegenwind te bieden aan uw leerling.

Tips:

- *Feedback is een cadeau.*
- *Benoem expliciet wat je opmerkt en vertaal dit in meervoudige boodschappen.*

Uitdagen

Neem niet altijd zelf het initiatief, maar leg dit ook eens bij uw leerling.

Tips:

- *Verleg uw grenzen en dat van uw leerling.*
- *Laat uw leerling zijn verantwoordelijkheden opnemen.*
- *Coach naar lef.*

Inspireren

Verruim uw perspectieven door nieuwe gebieden te verkennen. Laat uw leerlingen af en toe beslissingen nemen in het gesprek.

Vier hulpmiddelen:

- *Spreek uw leerling rechtstreeks aan op enthousiasme.*
- *Verken inspirerende ervaringen van uw leerling.*
- *Coach uw leerling naar creativiteit.*
- *Coach op een inspirerende manier.*

Toelaten en ruimte geven

Laat uw gevoelens en die van uw leerling toe bij het tegenkomen van hindernissen. Gevoelens zijn er nu eenmaal en willen gevoeld en ervaren worden.

Tip:

- *Tover uw gevoelens om tot krachten.*

Ontspannen

Blijf steeds in uzelf en in uw leerling geloven, blijf geloven dat het traject kan slagen.

Tips:

- *Maak actief gebruik van uw ademhaling om te ontspannen.*
- *Zorg ervoor dat er genoeg ruimte is voor humor en plezier tijdens het gesprek.*
- *Breng lucht binnen: letterlijk en figuurlijk.*

Een goed gesprek voeren aan de hand van leuke ezelsbruggen

Neem **ANNA** mee
 Maak je niet **DIK**
 Wees een **OEN**
 Laat **OMA** thuis
 Smeer **NIVEA**
 Geef **LSD**

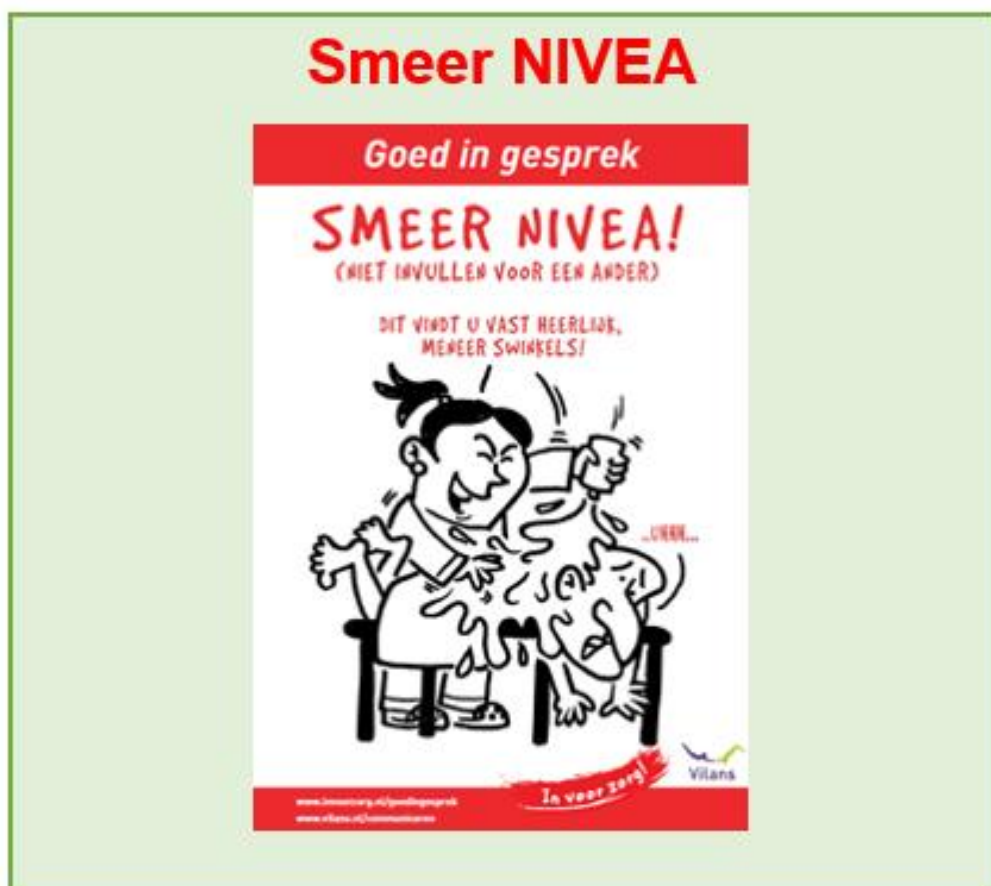
Neem ANNA mee

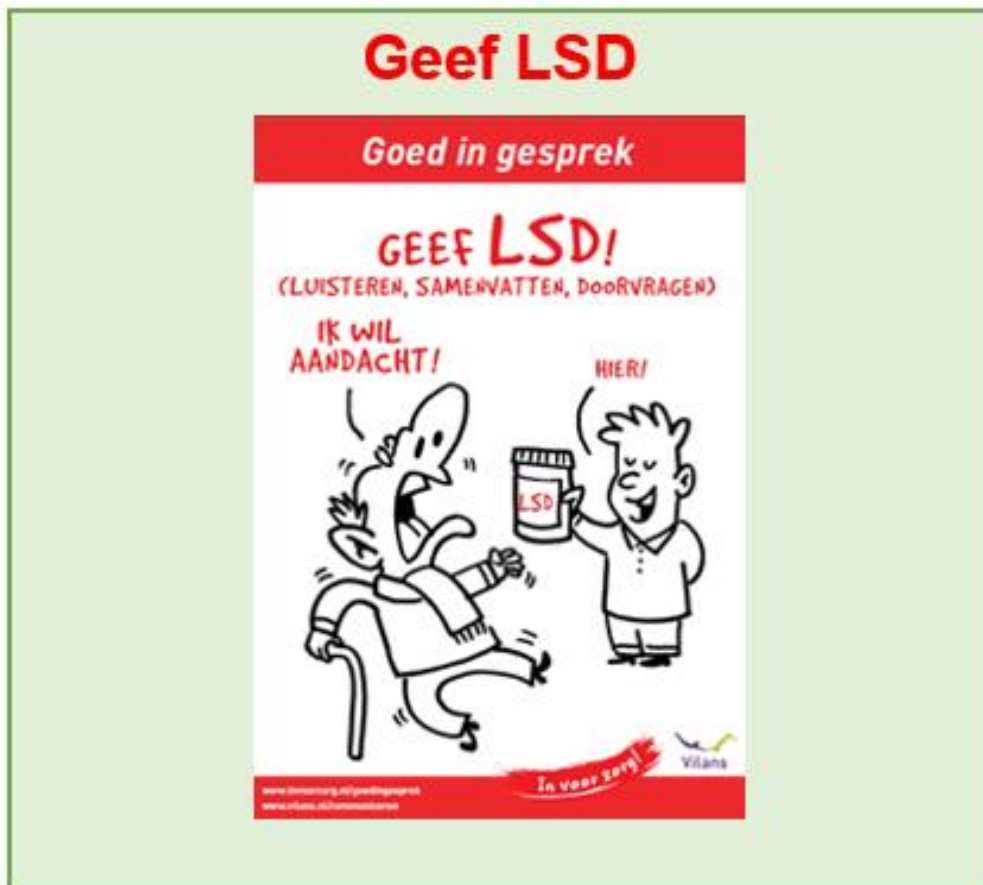

Tips voor leraren

- ✓ *Voorzie voldoende tijd voor een gesprek.*
- ✓ *Zorg voor een veilige omgeving die het toelaat om gedachten uit te wisselen.*
- ✓ *Neem altijd een vragende houding aan.*
- ✓ *Wees empathisch, maar heb geen medelijden.*
- ✓ *Laat stiltes en emoties toe.*
- ✓ *Vermijd de goedbedoelde tips.*
- ✓ *Formuleer samen groeipunten in plaats van werkpunten.*
- ✓ *Exploreer samen de weg naar een optimale groei.*

Tips voor leerlingen

- ✓ *Durf jezelf te zijn.*
- ✓ *Laat je emoties en gevoelens toe.*
- ✓ *Geef je ziel een klein beetje bloot.*
- ✓ *Doorloop alle stappen van het GRROW-model.*
- ✓ *Neem een open en lerende houding aan.*
- ✓ *Durf de confrontatie met jezelf aan te gaan.*
- ✓ *Durf voor jezelf groeipunten formuleren.*

Bijlage 11: verslagen onderzoekende school

Startvergadering (19/10/2017)

Uiteenzetting onderzoekende school 19-10-2017

Aanwezig:

- Feline (stagiaire, student PAV 3^e jaars)
- Inge (bruggenbouwer tussen scholen lerarenopleiding)
- Kim, Kirsten a.i. Ine coach
- Annouk, Patricia, Ellen, Maria, Jody
- Marie

Verontschuldigd:

- Peter

- Korte inleiding Kim
- Kim mailt naar Vicky Willegems ivm de website toegang.

- Inge aan het woord: Ppt bekijken via een link (Kim stuurt deze door)
- Bruggen bouwen tss scholen en lerarenopleiding, wetenschap en praktijk.
- Kim en Ine zijn coachen binnen onze school voor dit project.
- Mogelijkheid om experts te laten langskomen vanuit de VUB.
- Opzet: praktijk onderzoek → kwaliteit verbeteren → verbeteren in het lesgeven voor en leren naar de leerlingen
- Informatie delen naar de andere leerkrachten: misschien via de ppt, door vertellen naar de andere leerkrachten
- Verschillende samenkomsten waarin we opeenvolgende stappen gaan bekijken.

Vandaag: beginsituatie verkennen → onderzoeksvraag verhelderen

- KTA 1 gaat dit project ook ondernemen zonder ondersteuning. Ze gaan via een controle team werken. Ze hebben geen theoretisch kader om zich op te baseren. Er wordt nadien een vergelijking gemaakt tussen de beide projecten.
- Beeld van de aanwezigen:

Jody: Eigen professionalisering is van belang. Hoe kan ik de lln begeleiden?

Kirsten: Afstemming van met meerdere leerkrachten met expertise in een gemeenschappelijk doel naar de leerlingen toe. Meer duidelijkheid scheppen voor de leerlingen.

Maria: Leerlingen meer laten bijleren, leerkracht vaardiger laten worden om de leerlingen meer zelf alles in handen te laten nemen.

Kim: Nood aan tools, intrinsieke motivatie van leerlingen verhogen.

Patricia: Alles goed kaderen, duidelijkheid voor de leerlingen. Zelfsturend leren, doordringend genoeg voor de leerlingen, zijn de leerdoelen duidelijk. Weet ik als leerkracht of de leerlingen mee zijn. Leerlingen leren reflecteren, hoe dit bevorderen.

Ellen: Community werken kan verwarring geven zowel voor leerlingen en leerkracht. Nog zoekende naar praktijk gerichte momenten ervaren.

Annouk: Zoekende naar kunnen inspelen op welbevinden van de leerlingen (gebeurtenissen in klas die effect hebben op ganze klasgebeuren)

Marie: Zelfsturing

Onderzoeksvraag:

- Hoe de leerlingen eigenaar laten voelen van hun eigen traject (welbevinden en intrinstieke motivatie, reflectie vaardigheden, zelfsturing)

Vergadering 2 (05/12/2017)

Voorstelling van ideeën vanuit de lerarenopleiding PXL.

Vergadering 3 (24/01/2018)

Verslag Evaluatiedag 24-01-2017

Aanwezig:

Marie, Maria, Annouk, Patricia, Ellen, Ine, Claudia, Kim, Kirsten, Feline

Onderzoekendeschool:

Onze onderzoekende vraag: hoe de leerlingen meer eigenaar laten voelen

- Hoe dit meer visueel maken voor de leerlingen (voorstellen: bloem of boom): doelen per leerlingen stellen en de leerlingen vb de bloem laten inkleuren als een bepaald doel bereikt is. De bloemen kunnen aan een wand geplaatst worden. De rugzak van elke leerling hierin verwerken vb met het hart van de bloem.
- Het schuivensysteem:
  - o 2^e graad: liefst een in en uit systeem met 2 kleuren en voor drie vakken (woon en leef, welzijn, voeding)
  - o 3^e graad: niet apart voor elk vak maar aan de hand van projecten ipv vakken werken.
- Hoe de leerlingen meer betrekken bij dit project:
  - o In de 3^e graad: de leerlingen in verschillende groepen laten brainstormen over (manieren van communicatie, verhuis naar nieuwe lokalen, lesinhouden)
  - o Meer samenwerking tussen 2^e en 3^e graad vb projectwerking rond Pasen, workshops, receptie voor ouders, filmpjes maken, foto wall maken.
  - o 2^e graad en stw: doen samen project met de kleuterschool
  - o Vanaf volgend jaar zou 2e graad een strijk en hersteldienst opstarten in RVT Ezeldijk, mogelijk ook crea en knutselactiviteiten mee begeleiden. Ook werkplek leren in KDV en St Augustinus.
  - o Begin van juni een jaaroverzicht maken naar de ouders toe met foto's en filmpjes.
  - o 21 febr: 12-15u onderzoekend café in St Jans Molenbeek, wie gaat? Kim, Maria, Marie
  - o **Vergadering 5 Febr afgelast**

Vergadering 4 (20/03/2018)

Verslag onderzoekende school 20-03-18

Afwezigen: Ellen (verontschuldigd)

Aanwezigen: Feline, Maria, Maria, Kim, Kirsten, Annouk, Patricia, Inge

1. Stage Feline:

- Feline gaat stage lopen in 2-3^e graad VZ pav.
- Ze zal begeleidt worden door Kirsten Vlayen als stagementor.
- Voor de 2 e graad volgt ze de uren van Yoran mee op en zal deze zelf invulling geven.
- In de 3^e graad gaat ze zowel meelopen in Pav van 7^e jaars en zelf voor de klas staan als de projecten en gipdagen van 6-7.
- Feline volgt een zelfstandige stage, dit wil zeggen dat ze niet alleen les gaat geven maar zich ook mee verdiept in de community visie en hierover mee gaat nadenken.

2. Evaluatiesysteem:

3^e graad

- is zoekende naar hoe de competenties te evalueren ipv gewone rapport punten. Zo een overzicht te creëren hoe elke lln staat doorheen zijn graadplan.
- Er wordt wel de bedenking gemaakt: zal dit overzichtelijk genoeg zijn als we dit gaan afdrukken??
- Trekken we de lijn door met de 2 e graad: dit moet nog bekeken worden in de community.
- Ouders worden via de infoavond bevroegd en geïnformeerd naar de werking volgend schooljaar, ze kunnen hierrond ook in een werkgroep stappen om mee te denken.
- Hoe gaan we dit visueel stellen: ss en in de klas? Hoe dit concreter maken naar rapportperiodes?
- 3^e graad test reeds al een periode uit met indien vakje voor hun taken en dan heeft elke lln ook een bakje voor zijn verbeterde taken uit te halen en een bakje als ze afwezig waren om blanco taken in terug te vinden (telkens op eigen naam)

2 e graad

- Gaat opzoek met Feline naar het bakjessysteem en proberen dit uit.

Algemeen:

- Hoe geven de groei weer per leerling in bloemensysteem: kleuren stellen talenten voor of bepaalde competenties hebben bepaalde kleuren?
- Hoe bepalen we de verschillende niveaus, hoe bakenen we de niveaus af, wat te behalen per niveau?
- Portfolio: er zou mogelijk over gans de school een uniform evaluatiesysteem komen waar we zouden meestappen.
- We zouden na vb de stages kunnen bekijken wat de werkpunten ne wat de sterke punten zijn per lln en dit met mentor, stagebegeleider en lln.
- Het coachen van elke lln is van groot belang, enkele lln voor 1 bepaalde lkr.
- Inge gaat ons een lijst bezorgen met inspirerende vragen om een open gesprek, reflectieve dialoog aan te gaan met de lln.

Feline Waeckens Op naar een basecamp: samen in berg brengen van groei, zelfsturing en reflectie

---

Vergadering 5 (03/05/2018)

Verplaatst naar 6 juni 2018.

Vergadering 6 (06/06/2018)

Afgelast

